

12255
E L E M E N T A

2510
I V R I S C A N O N I C I

QVIBVS VETVS ET NOVA ECCLESIAE
DISCIPLINA ENARRATVR:

IN VSVM PRIVATI AVDITORII CONSCRIPTA.

T O M V S I.

N E A P O L I C I O C C L X I X .

A P V D S I M O N E S F R A T R E S .

Publica Auctoritate.

Prima salus est, rectae fidei regulam custodire, & a constitutis Patrum nulloatenus deuiare.

*Hormisda papa episcopis Hispaniae ap.
Gratianum can. IX. C. 25. q. 1.*

Ad cupidam sacrorum canonum iuventutem
Auctor.

Nondum ferme absolutis institutionibus iuris canonici, quas stilo fusiori scribendas suscepi, in publicum emitto eiusdem iuris elementa, quae canonicae facultatis regulas potiores & vocum praecipuarum explicationem complectuntur, idque in meorum auditorum gratiam & commodum. Nimirum in isto longiores videri poterant nostrae iuris canonici institutiones, iisque evoluendis non exigui temporis spatium erat impendendum. Hinc consilium iniui contracta methodo elementa ecclesiasticarum regularum tradere, quibus adolescentes iuris candidati, qui auditorium meum frequentant, uterentur. Nec enim videtur probandus mos ille, qui iamdiu obtinet, artium & scientiarum elementa scripto excipienda tironibus tradere. Quae scripto exhibentur solent esse contractioniora, nec multum expolita; coguntur enim professores ad temporis rationem se accommodare: ut mirram, non omnes adolescentes recte scribere, quae ab ore dictantis excipiunt.

Haec autem elementa ita adornare, quatenus poteram, studui, ut breui verborum compendio veterem & novam ecclesiae disciplinam & mutationum causas exhiberent. Piaculum sane duxi posthabitis veteribus tantum novae disciplinae regulas sistere. Quamvis enim in legibus civilibus ad res quotidianas expediendas sufficere videatur, leges usu vigentes in numero habere; tamen non ita est in sacris canonibus, quibus ec-

clesia regitur & gubernatur. Sanctitas & maiestas iuris canonici in antiquitate splendet: plures vero posterioris aetatis regulas ecclesia non tamquam omnino probas & omni ex parte perfectas habet, proponitque; sed potius pro temporum iniquitate cogitur tolerare, quod Tridentini patres aliquando professi sunt. Hinc in iure canonico consultius est vetera potius, quam nova discere; inde eruitur disciplinae candor & quae fuerint ecclesiae tempora feliciora; inde etiam posteriorum abusuum corrigendarum methodus innotescit; etsi nouarum regularum notitia ad rerum praxim & usum minime negligenda sit. Porro canonum rationes non omisi; ratio enim legis ea est, quae mentem illustrat, & tirones a primis annis ad civilem sapientiam sensim attollit. Et qui in iure explicando tantum libros suos rebus philologicis infarciunt, legum rationibus praetermissis, eruditos quidem lectores suos dimittunt, non iurisperitos.

Item quod ecclesia in republica nata est, non contra, ciuitatis iura proposui, quae de rebus spiritualibus statuunt; principum enim est ecclesiam & religionem tueri, & qui canones legibus civilibus confirmantur, in vim nomo-canonis adsurgunt. Quin etiam id operae pretium esse duxi, ex theologiae & iuris publici scitis sacerdotii & imperii fines distinguere, & quid factum sit, ut multa, quae civilis potestatis erant, tandem inter ecclesiae iura translata sint, seu potius translata credantur.

Iam elementa ista in tres partes partitus sum pro triplici iuris obiecto, personis nempe, rebus & iudiciis, qua partitione nihil aprius ad ius, siue

ciuile, siue canonicum in artem redigendum. Exhibet prima pars personas ecclesiasticas, earumque officia, mores & instituta, ut & sollemnem earum inaugurandarum rationem. Altera pars agit de rebus ecclesiasticis, quae in duos libros dispescitur, non quod id methodus postularer, sed quod auditorio meo consulere oportuerit. Nimirum is mos apud nos est, ut institutiones, tum iuris civilis, tum canonici duobus semestribus tradantur: cumque prima & secunda pars sex mensium spatio tradi nequirent, visum est, secundam in duos libros partiri, ut ita dissociata & ad primum & secundum semestre pertineret. Tertia demum pars exhibet iudicia & poenas ecclesiasticas. Atque haec minus exacta & concinna duabus prioribus prodire debuit: necesse fuit permulta minus expolita tradere, & aliqua ex aliorum libellis transcribere, ut auditoribus meis in medio studiorum cursu libellus non deesset: nec enim licuit hanc tertiam partem per omnia ex meis institutionibus maioribus corradere: postrema nempe earum pars nondum prelo prodiit.

Sunt in libris rerum indices, quod in hominibus oculi. Hinc doleo, quod temporis angustiae non permiserint rerum indicem dare. At placulum duxi capitum recensionem omittere, ex quo veluti ex tabella tirones totius materiae conspectum habeant. Quid quod huiusmodi libelli fortasse non desiderant indicem rerum accurratorem? Scribuntur tironibus, qui omnia in iis comprehensa animis infigere debent.

Neapoli XIII. Kalendas Augusti CIOCCCLXIX.

VI I N D E X

CAPITVM TOTIVS OPERIS.

P R O L E G O M E N A .

CAP. I.	D E natura & origine iuris canonici.	1
CAP. II.	De variis canonum speciebus.	5
CAP. III.	De legibus principum circa res ecclesiasticas.	10
CAP. IV.	De iure canonico veteri & codicibus, quibus continetur.	13
CAP. V.	De iure canonico nouo eiusque codicibus.	16
CAP. VI.	De iure canonico nouissimo.	24

P A R S I.

De personis ecclesiasticis.

CAP. I.	De ecclesia.	27
CAP. II.	De variis christianorum ordinibus.	32
CAP. III.	De ecclesiastica hierarchia.	35
CAP. IV.	De externa ecclesiae politia.	40
CAP. V.	De episcopis eorumque officiis.	44
CAP. VI.	De visitatione dioecesis.	50
CAP. VII.	De metropolitanis.	54
CAP. VIII.	De auctoritate & usu pallii.	56
CAP. IX.	De patriarchis.	59
CAP. X.	De Romano pontifice.	64
CAP. XI.	De Romanae ecclesiae cardinalibus.	68
CAP. XII.	De legatis ecclesiasticis.	72
CAP. XIII.	De coadiutoribus.	78
CAP. XIV.	De chorepiscopis.	79
CAP. XV.	De presbyteris, archipresbyteris & parochis.	82
CAP. XVI.	De diaconis, archidiaconis & diaconissis.	85
CAP. XVII.	De clericis minoribus & attonsis.	90
CAP. XVIII.	De canonicis.	96

CAP.

CAP. XIX.	De irregularitatibus.	103
CAP. XX.	De sacrorum ministrorum electione.	115
CAP. XXI.	De ordinandorum examine, & electionis confirmatione.	126
CAP. XXII.	De sacris ordinationibus.	129
CAP. XXIII.	De ordinibus gradatim suscipiendis, & eorundem interstitiis.	139
CAP. XXIV.	De temporibus ordinationum.	142
CAP. XXV.	De titulo ordinationis.	145
CAP. XXVI.	De episcoporum translationibus & renuntiationibus.	151
CAP. XXVII.	De sanctitate & virtutibus clericorum.	154
CAP. XXVIII.	De habitu & tonsura clericorum.	158
CAP. XXIX.	De negotiis saecularibus, a quibus clerici debent abstinere.	162
CAP. XXX.	De clericorum coelibatu.	167
CAP. XXXI.	De ascetis.	173
CAP. XXXII.	De origine & progressu monachorum.	176
CAP. XXXIII.	De probatione vitae monasticae praemittenda.	187
CAP. XXXIV.	De monachorum professione.	190
CAP. XXXV.	De votis & exercitiis monasticis.	196
CAP. XXXVI.	De clericatu monachorum.	200
CAP. XXXVII.	De statu monachorum.	206

P A R S II.

De rebus ecclesiasticis.

L I B E R I.

De sacramentis.

CAP. I.	De sacramentis in communi.	218
CAP. II.	De baptismo, ubi de materia, forma & ministro.	228
CAP. III.	De suscipientibus baptismum.	233
CAP. IV.	De baptismi collatione, ubi de susceptoribus.	238
CAP. V.	De effectibus & necessitate baptismi.	242

CAP.

VIII	
CAP.VI.	De ritibus baptismum consequentibus . 246
CAP.VII.	De confirmatione . 248
CAP.VIII.	De sacramento eucharistiae , & primum de materia & forma . 255
CAP.IX.	De ministro eucharistiae , eamque suscipientibus . 259
CAP.X.	De effectibus & necessitate eucharistiae . 266
CAP.XI.	De missarum celebratione . 270
CAP.XII.	De sacramento poenitentiae , & primum de materia . 282
CAP.XIII.	De indulgentiis . 297
CAP.XIV.	De forma & effectu sacramenti poenitentiae . 300
CAP.XV.	De ministro sacramenti poenitentiae . 303
CAP.XVI.	De subiecto & necessitate sacramenti poenitentiae . 307
CAP.XVII.	De sacramento extremae unctionis . 309
CAP.XVIII.	De sponsalibus . 314
CAP.XIX.	De sacramento matrimonii . 317
CAP.XX.	De iis , qui nuptias contrahere vetantur . 324
CAP.XXI.	De relaxandis matrimonii impedimentis . 335
CAP.XXII.	De diuortiis . 336
CAP.XXIII.	De secundis nuptiis . 342

LIBER II.

De ecclesiis , locis religiosis & redditibus ecclesiasticis .

CAP.I.	De sacrosanctis ecclesiis & altaribus . 345
CAP.II.	De asylo ecclesiarum . 353
CAP.III.	De sepulturis . 359
CAP.IV.	De monasteriis . 363
CAP.V.	De hospitalibus . 365
CAP.VI.	De oblationibus . 369
CAP.VII.	De praediorum ecclesiasticorum acquisitione . 373
CAP.VIII.	De decimis & primitiis . 379
CAP.IX.	De recto rerum ecclesiasticarum usu . 386
CAP.X.	De rerum ecclesiasticarum procuracione . 390

CAP.

IX	
CAP.XI.	De rebus ecclesiasticis non alienandis . 395
CAP.XII.	De natura & origine beneficiorum ecclesiasticorum . 398
CAP.XIII.	De beneficiariorum assiduitate . 404
CAP.XIV.	De vetita beneficiorum multitudine . 407
CAP.XV.	De beneficiorum collatione . 411
CAP.XVI.	De mandatis apostolicis , reservationibus & praeuentionibus . 415
CAP.XVII.	De commendis beneficiorum . 424
CAP.XVIII.	De laica beneficiorum collatione . 428
CAP.XIX.	De iurepatronatus . 429
CAP.XX.	Quibus conferenda beneficia . 437
CAP.XXI.	De coniungendis ecclesiis & beneficiis . 442
CAP.XXII.	De renuntiandis & permutandis beneficiis . 447
CAP.XXIII.	De pensionibus ecclesiasticis . 452
CAP.XXIV.	De peculio clericorum . 457
CAP.XXV.	De immunitate a tributis ecclesiarum bonis & clericis concessa . 463

PARS III.

De iudicis ecclesiasticis .

CAP.I.	De iurisdictione ecclesiae propria . 473
CAP.II.	De iurisdictione ecclesiastica in causis civilibus laicorum . 478
CAP.III.	De iurisdictione ecclesiastica in causis civilibus clericorum . 484
CAP.IV.	De iurisdictione criminali ecclesiastica . 489
CAP.V.	De foro competenti . 498
CAP.VI.	De causis maioribus . 508
CAP.VII.	De iudice ordinario & delegato . 514
CAP.VIII.	De iudiciis . 520
CAP.IX.	De processu civili ecclesiastico , & in primis de citatione , contumacia & exceptionibus . 523
CAP.X.	De litis contestatione & iuramento calumniae . 531
CAP.XI.	De probationibus . 533

CAP.

CAP.XII.	De veteri processu criminali ecclesiastico.	540
CAP.XIII.	De purgatione canonica & vulgari.	543
CAP.XIV.	De processu criminali ex decretalibus exor- to.	549
CAP.XV.	De sententia.	558
CAP.XVI.	De sententiae executione.	564
CAP.XVII.	De appellationibus.	566
CAP.XVIII.	De criminibus ecclesiasticis, & primum de apostasia.	580
CAP.XIX.	De haeresi.	587
CAP.XX.	De schismate.	597
CAP.XXI.	De simonia.	599
CAP.XXII.	De poenis & censuris ecclesiasticis genera- tim.	610
CAP.XXIII.	De excommunicatione.	616
CAP.XXIV.	De interdicto.	632
CAP.XXV.	De suspensione.	636
CAP.XXVI.	De absolutione a censuris.	639
CAP.XXVII.	De depositione & reliquis poenis ecclesia- sticis.	641

Pag. 91. v. 37. acotythus	acolythus
98. 17. 18. par. I. tit. 11. cap. 2.	par. II. tit. 18. cap. 2.
103. 12. dimittit	intra annum a sede vacan- te dimittit
117. 15. ordinabantur	ordinabatur
121. 20. insparationes	inspiraciones
ibid. 36. dignatum	dignitatum
163. 21. fundornm	fundorum
194. 39. cap. 9.	cap. 19.
198. 3. poenu	penu
210. 3. cap. XXXIV. §. i. ex. de elect.	cap. XLIII. de elect. in 6.
215. not. 1. corrobo- rantur	corroboratur
344. not. 5. quem	quam
371. 5. neferias	nefarias
388. 3. Possessae	Possessa
ibid. 5. praeestabant	praeestabant
406. 8. probabilis	probabili
447. 26. eiuratio	eiuratio
450. 5. quae	qua
468. 10. illi	illae
473. 7. lib. IX. ep. 32.	lib. XIV. ep. 8.
634. 33. pontifices, eo- rum	pontifices interdictorum

Haec sunt praecipua menda, quae in prima & secunda parte oculis festinantibus (vix mos est, qui sua legunt) deprehendere licuit. Sed tertiam partem ne festinanter quidem legere concessum fuit; eam enim statim ac prelum euasit, adolescentibus, qui in auditorium meum conueniunt, tradere oportuit. Itaque si qua occurrant errata, (occurent profecto multa) lector ipse benignus abstergat.

PAr. I. cap. 27. proposui exemptiones monachorum & regularium ab episcopi potestate ; at litteris Regis nostri VI. Kal. Iunias huius anni MDCCCLXIX vetitum est superioribus monasticis carceres cuiuscumque generis in monasteriis seu conuentibus habere, & propria auctoritate religiosos delinquentes carceri mancipare. Hinc iisdem superioribus iniunctum, vt quo casu religiosi delinquant, & custodia digni videantur, antistitem loci ordinarium certiore faciant, qui seruato iuris ordine prehensionem delinquentis decernat, eumque in propriis carceribus custodiae tradat.

E L E M E N T A

I V R I S C A N O N I C I .

P R O L E G O M E N A .

C A P V T I .

De natura & origine iuris canonici.

§. I.

Ecclēsia per Iesum Christum ad hominum spirituales salutem collecta, talis natura sua est, vt certum regimen ad sui conseruationem requirat: est enim societas, quae aeternum stare debet: & societates sine regimine quā subsistent? Hinc Christus discessurus ex hoc mundo ad patrem, in ecclesia regimen instituit, dedit nempe apostolis eorumque successoribus eius administrandae & regendae plenam potestatem, Io. XX. v. 21., Actor. XX. v. 28.

§. II. Haec autem ecclesiae regendae potestas apostolis eorumque successoribus demandata, circa tria versatur, *doctrinam, mores, disciplinam*. Doctrina continet dogmata fidei: mores sunt actiones christianorum, quae ad sanctissimam doctrinam componi debent: & disciplina complectitur ritus liturgicos & exteriorem ecclesiae administrandae formam. In haec tria non eodem modo se exserit ecclesiae potestas: doctrinam enim & morum regulas custodit, & in dubiis explicat: disciplinam vero pro locorum & temporum adiunctis disponit. Sub nomine *politiae* Chrysostomus lib. IV. de sacerdotibus cap. 5. intelligit & mores & disciplinam, quod nos breuitatis causa subinde faciemus.

A

§. III.

ELE-

§. III. Statuta omnia ad fidem & politiam spectantia olim modesto *canonis* nomine ecclesia nuncupavit. Est *canon* Graeca vox, artificum instrumentum ad lineas dirigendas significans: at usu scriptorum ad omnia, quae tamquam regulae haberi possunt, translata est, quod Douiatius *lib. I. praenot. cap. 1.* pluribus illustrat. Etiam ecclesia inde usque a primis saeculis ad fidei & politiae regulas denotandas vocem *canonis* adoptavit: cuius duplicis generis regulas libri veteris & novi testamenti initio continebant, & hinc *canonici* dicti sunt: sed temporis lapsu novas regulas condidit ecclesia & ad fidem contra haereticos adferendam & confirmandam, & ad disciplinae & novorum rituum institutionem.

§. IV. Quamvis autem vno *canonis* nomine venirent & fidei & politiae regulae; tamen ea duo patres in synodis seorsim tractare consueverunt. Conf. Franc. Florens *dissert. de orig. iur. can. par. I.* Et hinc quae fidei erant, symbolis complecti coeperunt; canonibus vero, quae pertinebant ad politiam. Haec autem distinctio ordinis gratia facta est; nam proprie loquendo a dogmatis canones ea tantum ratione differunt, qua conclusiones a principiis distant suis. Sane morum praecepta a doctrina deriuntur: & disciplina eo spectat omnis, ut doctrina in praxim deducatur. Atque ex ea distinctione tandem theologiae christianae studium in duas abiit facultates, vnam *theologiam* strictè sic dictam, quae doctrinam christianam complectitur, & *iur. canonicum*, cui cessit politia.

§. V. Est ergo ius canonicum, quod etiam *ecclesiasticum* & *pontificium* appellatur, facultas, quae regulas tradit, quibus christianorum mores componi debent, & ecclesiastica disciplina disponitur & ordinatur. Definitio ista integram iuris canonici naturam exprimit, sed quatenus antiquis & ex parte etiam recentioribus canonum codicibus continetur. Scilicet exorto tandem in ecclesia regno iudiciali regulae permultae prodierunt, quae tantum sollemnem iudiciorum ordinem praescribunt, nec dignae sunt, ut augusto canonis nomine donentur, quamvis bonam magnamque partem decretalium conficiant.

§. VI. Primi canones ab ecclesia conditi a moribus coeperunt. Sancta & integra vita, qua primis saeculis

chri-

christiani florebant, & rituum simplicitas vix occasionem dederunt, ut euangelio aliae regulae, quae illud identidem inculcarent, adderentur. Nam recens Christi & apostolorum memoria & opinio de iamiam instanti die domini, quae primis saeculis erat receptissima, fatis omnino erant ad christianos in officio continendos. Quum vero in ecclesia omnia ordine & decenter sint peragenda 1. *ad Cor. XIV. 40.*, factis ipsis induci coeperunt regulae quaedam ad ordinem & decorum siue inducendum siue confirmandum: quae regulae assiduis moribus receptae sunt. Inde quum coepissent christiani ab antiqua sanctitate desciscere (quod praesertim factum est post pacem ecclesiae datam), canones scribi coeperunt.

§. VII. Iam ab his antiquis ecclesiarum moribus exorti videntur *canones apostolici* vulgo dicti, & *constitutiones* itidem *apostolicae*: Vtrumque hoc opus nec apostolorum, nec B. Clementis esse, convenit inter criticos. Sane haec opera nec apostolis, nec diuo Clementi, eorum successori, tribuerunt Eusebius & Hieronymus, dum apostolorum opera recensent, nec quisquam alius, qui canonem librorum sacrorum consignavit. Deinde in canonibus apostolicis memorantur concilia metropolitana annua, & res episcopi ab ecclesiae bonis distinctae: quae duo tempore apostolorum ignorabantur. Porro in controuersiis de tempore celebrandi paschatis & de baptismo haereticorum, quae primis saeculis ecclesiam agitarunt, nec canones, nec constitutiones apostolicae in medium productae sunt; & tamen canon VIII inter apostolicos aperte habet, pascha more Iudaico luna decimaquarta non esse celebrandum; & canones XLVI & XLVII baptismum ab haereticis datum reiiciunt, quod etiam faciunt sic dictae apostolicae constitutiones *lib. VI. cap. 15.* Plura in hanc sententiam Beueregius in *pandectis canonum*, N. Alexander *dissert. XVIII. & seq. in 1. saecul. hist. eccles.* alique congesserunt.

§. VIII. Quamvis autem sic dicti apostolici canones sint supposititii, continent tamen mores & disciplinam, quae primis saeculis in ecclesia praesertim Orientali vigebant. Sunt numero octoginta quinque, qui non vnus, sed multorum priuata opera paullatim collecti videntur,

A 2

tur,

tur, quod Dupinus observat. Sub finem saeculi quinti quinquaginta tantum priores apud Orientales cogniti videntur, eosque Latinitate donatos codici suo Dionysius Exiguus inseruit. Sed medio saeculo sexto iam omnes octoginta quinque collecti erant, quos omnes Ioannes Scholasticus in collectionem coniecit suam: & ab hoc tempore Graeci octoginta quinque canones tamquam ab apostolis profectos proponunt. In Occidentis vero ecclesiis tantum quinquaginta priores, quos Dionysius Latinos fecerat, quatenus admitti poterant, recepti sunt. Et quod spectat ad apostolicas constitutiones, eae initio quarti saeculi videntur prodixisse, earum enim primus S. Epiphanius *haer. LXX.* meminit: qui addit, nihil a fide alienum in iis contineri. Et hinc si quae hodie prostant sub nomine apostolorum constitutiones, multis locis rectae fidei aduersentur, dicere necesse est, eas ab haereticis fuisse corruptas & interpolatas.

§. IX. Contendunt Albaspinæus, Petrus de Marca & Beueregius, syllogem canonum apostolorum ipsam synodum Nicaenam praecessisse, laudantque canones Nicaenos & Antiochenos, qui saepe *antiquas regulas* confirmant, *Can. V. X. XV. Nicaen., can. XXIII. Antiochen.*; Alexandrum Alexandrinum, Athanasium & Constantinum M. apud Eusebium *lib. III. de vita Constant. cap. 59.*, qui canones apostolicos violatos servatosque memorant. Sed antiquae illae regulae & canones apostolici in synodis Nicaena & Antiochena confirmati & antiquis scriptoribus cogniti sunt mores ecclesiastici primorum saeculorum, quos antiqui nomine *canonis* passim designant; idque ex eo constat, quod non semper ac in antiquis synodis aliisque monumentis confirmantur aut memorantur antiquae regulae, ex aduerso respondent canones ex apostolicis eandem doctrinam continentes, quod instituta collatione N. Alexander *diff. XVIII. in 1. saec. hist. eccl. probat.*

CAP. V. T. II.

De variis canonum speciebus.

§. I. **I**Vs, quo regitur ecclesia, aut *diuinum* aut *humanum* est. Et diuinum quidem a Deo profectum est vel rectae rationis lumine, vel speciali voluntate, quam signo externo manifestavit. Hinc in *naturale* & *positivum*, ut appellant, dispesci solet. Vtrumque libris veteris & noui testamenti continetur, quamuis naturale etiam per rectam rationem innotuerit. Sed non omnia, quae veteri testamento comprehensa sunt, christianos adstringunt. Nam moralia tantum praecepta, quae sunt ipsum ius naturale, etiam christianos obligant; non vero caerimonialia & iudicialia, quorum illa Christum venturum plerumque designabant; haec vero res civiles Iudaeorum dirigebant. Hinc cessare oportebat umbras, illius, quem figurabant, aduentu; etsi initio christianae religionis indulgentia quadam ad lucrandos fratres ex Iudaeis multos Mosaycos ritus ecclesia retinuerit: & diuersa reipublicae forma apud christianos recepta, quae stare poterant Iudaeorum leges civiles? Quod si aliqua iudicialia Iudaeorum praecepta ecclesia adoptarit, ea ecclesiae auctoritate non vi sua regulam inter christianos facere potuerunt. Ceterum in nouo testamento leges civiles nullae sunt, sed tantum praecepta moralia & ritualia; non enim ad instituendam rempublicam Christus missus est.

§. II. Ius humanum ecclesiasticum est, quod apostolis vita defunctis pro recta morum & disciplinae institutione vel expresse constituit, vel usu ecclesia recepit. Nempe christiani a regula morum aberrare coeperunt, & noui ritus subinde instituendi erant: atque hinc necessarii noui canones, qui morum regulam restituerent, & novos ritus inueherent. Fons autem praecipuus, unde hoc ius humanum ecclesiasticum emanauit, est Dei verbum, maxime noui testamenti. Atque ex his regulis labentibus annis ab ecclesia conditis praecipue ius canonicum constat.

§. III. Est vero ius canonicum, non secus ac civile Romanum, aut *scriptum*, aut *non scriptum*. Scriptum, quod

etiam *constitutionis* nomine venit, expressa ecclesiae iussione constituitur, quamvis non scribatur. Non scriptum, quod alias *consuetudo* dicitur, moribus christianorum inducitur, quamvis inde scriptis demandetur. Itaque scripti & non scripti iuris appellationes non ab intrinseca utriusque iuris differentia, sed ab eo, quod frequentius accidit, desumtae sunt.

§. IV. Ius canonicum scriptum est tripartitum, hoc est collectum ex canonibus conciliorum, decretalibus pontificum, & dictis sanctorum patrum, *can. I. D. 20.* Omnia generalis *canonis* nomine veniunt; sed distinctionis causa generale canonis nomen restrictum est ad regulas conciliorum, & propria nomina duabus reliquis speciebus data sunt.

§. V. Ut vero ordine de singulis iuris canonici scripti partibus agamus; nomine conciliorum intelligimus conuentus catholicorum antistitum, qui ad tractandas res ecclesiasticas rite euocati sunt. Quos conuentus, quod ex diuersis locis in eandem viam locumque antistites coeunt, Graeci *συνόδος* dixerunt. Vfus synodorum in ecclesia ab apostolis inualuit, idque ex natura regiminis ecclesiastici, in primis vero propter Christi promissionem, qua ipse adesse professus est, ubi duo vel tres de eius nomine cogerentur.

§. VI. Sunt vero concilia vel generalia vel particularia. Generalia sunt, ad quae omnes totius christiani nominis antistites conuocantur, quibusque pontifex Romanus aut a se, aut suorum legatorum ministerio praest. Et quamvis reapse non omnes episcopi conueniant, non tamen minus generalia reputantur, quod generalis indictio sufficit. Particularia vero vel sunt dioecesana, vel provincialia, vel episcopalia. Dioecesana sic dicta a *dioecesi*, quae in antiquis monumentis saepe plurium provinciarum ambitum comprehendit, a patriarcha & subiectis metropolitibus & episcopis celebrantur: ad quam conciliorum speciem reuocari possunt concilia *nationalia*, antiquis *plenaria* dicta, quae ab vnus nationis episcopis celebrantur, qualia Gallicana & Hispaniensia. Provincialia concilia episcopi provinciae sub metropolitibus, & episcopalia vnus ecclesiae clerici sub episcopo component.

Cuiusvis generis concilia sint, pro iure suo canones condunt; & si mediis saeculis receptum sit, synodos provinciales, nisi de adsensu pontificis canones non posse condere; ius hoc ad restringendam episcoporum potestatem ex falsis decretalibus natum est. Sed canones pro synodi amplitudine variam vim habent: per vniuersam ecclesiam enim obligant synodorum generalium canones, particularium vero fines ecclesiarum non excedunt, nisi vsu ab aliis ecclesiis recipiantur: qua ratione multi locales canones per omnem ecclesiam coeperunt obligare.

§. VII. Praeterea inter ecclesiasticos canones censentur summorum pontificum decretales, quibus siue sponte sua, siue ab aliis consulti Romani pontifices de rebus fidei & disciplinae decernunt. Ius a Christo Petro datum & in pontifices Romanos transfusum pascendi oves & agnos, & fratres confirmandi etiam canonum condendorum videtur continere potestatem. Id tamen verum est, istiusmodi decretales non ab vnus pontificis arbitrio, sed in synodo Romana olim conditos fuisse. Et si solius pontificis praeferant nomen, id factum est propter sedis apostolicae amplitudinem, penes quam summa erat rerum agendarum, ut aperte docet Iulius papa *ep. ad Orientales. ap. Athanas. apol. II.* Successu temporis auctoritate creuerunt cardinales, & in eos ius Romanae synodi transfusum creditur; quamvis hodie pontifices posthabito cardinalium adsensu, tantum eorum consilium requirant. Conf. Christ. Lupus in *can. VII. dictatus Gregorii VII.*

§. VIII. Sunt autem pontificum constitutiones seu decretales aut generales, aut particulares. Generales sunt, quas sponte sua vel ab aliis consulti ad rectum ecclesiae regimen in consilio episcoporum, aut etiam cardinalium emisissent vnquam, aut nunc Romani pontifices emittunt. Constitutiones sponte sua a principibus emissae iure Romano appellantur *edicta*; sed huius generis pontificiae constitutiones *decreta* & *decretales epistolae* appellantur, quod iis decernatur, quidquid ecclesias in fide & disciplina tenere oportebat. Particularibus pontificum constitutionibus species particulares deciduntur, & hinc saepe dictae *epistolae decretales*: & quoniam ad aliorum consultationes ut plurimum emissae sunt, *rescripta*

pta etiam audierunt. Quoniam vero pontifices rescribentes id intellexerunt, ut in similibus speciebus eadem decisiones obtinerent, *cap. XIX. ex. de sent. & re iudic.* hinc rescripta, etsi particularia, vim canonis generalis habent: qua in re contrarium iure civili statutum erat. *Conf. Iac. Gothofr. in l. IX. C. Th. de diuers. rescript.*

§. IX. Iam vero de canonibus, quos synodi & pontifices statuunt, id oportet obseruare, quod non omnes ea donantur vi, ut statim post sollemnem publicationem, quae in omnibus ecclesiis facienda est (1), incipiant obligare. Distinguendae sunt regulae fidei & morum ab iis, quae disciplinae sunt. Illae propria donantur vi, ut statim a publicatione omnes adstringant; sunt enim ipsa euangelica doctrina iterum inculcata & explicata: at quae pertinent ad disciplinam non ante possunt obligare, quam expressio vel tacito ecclesiarum consensu recipiantur. Potestas enim ecclesiastica potius admonitionibus

(1) *Leges omnes humanae siue civiles, siue ecclesiasticae, ut possint subditos adstringere, publicandae sunt, lex enim quae ignoratur, qui obseruabitur? Publicatio autem ita facienda est, ut ad omnium notitiam noua lex possit peruenire. Hinc Iustinianus & canones ecclesiasticos & leges in omnibus prouinciis publicari decreuit, nouel. VI & LXVI. Quae eadem methodus in publicatione canonum etiam generalium synodorum & pontificiarum decretalium ab ecclesia seruata est, quod Petrus de Marca lib. II. de C. S. & I. cap. 15. pluribus docet. At post longam saeculorum seriem coeperunt multi docere, satis esse pontificias decretales in Romana curia publicari. Satis absurda est haec publicandi methodus, ut late adstruit Espenius de leg. ecclesiasticar. promulgat. par. I. cap. 3., & videtur excogitata ad euitandam necessitatem regii assensus, qui ex multorum regnorum moribus praemittendus est, antequam canones siue pontificii, siue synodales in singulis ecclesiis publicentur. Ceterum facta legitima publicatione lex generalis siue civilis, siue canonica post bimestre incipit obligare, nisi aliud legislator expresserit, nouel. LXVI. §. 1. & cap. ult. ex. ne clerici vel monachi.*

nibus, quam coactionibus exercetur. Quam sententiam ipsi Romani pontifices probarunt, ut docet P. de Marca lib. II. de C. S. & I. cap. 16., & antiquitas in praxim deduxit. Etenim multi canones etiam synodorum generalium non ante vim habuerunt suam, quam eos ecclesia recepit, quorum Franc. Florens in *diff. de orig. iur. canon.* instituit recensionem.

§. X. Ex tribus propositis canonum speciebus restant dicta sanctorum patrum, hoc est eorum scriptorum ecclesiasticorum, qui scientia & vitae integritate olim claruerunt. Huiusmodi patrum dicta vim canonis non habent: quin omni auctoritate non adiectis rationibus destituuntur, quod totidem verbis Augustinus docet *Can. V. D. 9.* Ad legis constitutionem non tam scientia & sanctitas, quam auctoritas est necessaria. Itaque ut dicta patrum vim canonis habeant, necesse est, ut ea ecclesia probet & recipiat: in qua specie valet illud, ea nostra facimus, quibus auctoritatem nostram impertimur, *L. I. §. 6. C. de vet. iur. enucleando.* In dictis patrum probandis Occidentali Orientali ecclesia praeiuit.

§. XI. Et haec de iure canonico scripto: non scriptum tacito christiani populi consensu inducitur in iis rebus, quae rectae fidei & bonis moribus non aduersantur. Sunt autem ecclesiasticae consuetudines aut generales, aut particulares, quarum illae omnium, hae usu particularium ecclesiarum inualescunt. Sic generalis erat consuetudo, ut christiani die dominico stantes orarent & ieiuniis abstinerent, *Tertullian. de corona cap. III. August. ep. LXXXVI. ad Casulan.*, idque ob Christi resurrectionis memoriam, quae christianos laetos esse iubebat. Contra speciali consuetudine ieiunium sabbatarium in ecclesia Romana seruabatur, passimque in veteri & noua disciplina eiusmodi aliae peculiare consuetudines occurrunt. Ceterum si quae generales consuetudines ab initio seruatae sunt, nec in conciliis tale quid institutum inuenitur, eas ab apostolis originem habere Augustinus docet *lib. IV. de bapt. cap. 24.*

§. XII. Iam consuetudinis ecclesiasticae tanta vis est, ut regulam constituat, *Can. V. D. 11. can. VII. D. 12.* Quid enim interest, utrum ecclesia expressa iussione sibi leges

condat, an rebus ipsis & factis? Hinc per vniuersam ecclesiam obligant generales consuetudines, in peculiaribus vero locis particulares. Et in particularibus ecclesiarum moribus nihil melius, quam viuere ex regulis ibi receptis, si contingat christianos in illis locis versari, quod Augustino interroganti Ambrosius respondit apud Gratianum *can. XI. D. 12.* Atque ex hac consuetudinis vi factum, vt in antiquis monumentis nomine *canonis* etiam veniant receptae consuetudines, quod Baluzius, N. Alexander, Boëhmerus alique obseruant.

§. XIII. Porro ea est consuetudinis vis, vt etiam ipsos canones tollat. Vulgatum est, contrariis consuetudinibus leges exolescere. Sed distinguendi sunt canones de ritibus ab iis, qui mores componunt. Etenim ritus & cetera omnia, quae sunt iuris positiui, facile contrariis moribus defuescunt: ritus enim externi liberas habent obseruationes, ac propterea pro locorum & temporum adiunctis mutabiles sunt. Sic hodie non amplius in paschate & pentecoste sollempnis baptismus datur, nec obtinent sollempnes poenitentiarum stationes aliaque antiquitatis instituta, quae contrariis moribus exoleuerunt. Verum in canonibus, qui mores componunt, nulla praescriptio est, nulla vis consuetudinis efficere potest, vt exolescant. Aeterna lex non subiacer mutationi. Et quidquid contra bonos mores inualuit, non tam consuetudo, quam erroris vetustas est, *can. VIII. D. 8.*

C A P V T III.

De legibus principum circa res ecclesiasticas.

§. I. **D**E rebus sacris etiam saeculi principes leges condunt, quas cum canonibus collectores suis codicibus inferuerunt. Quapropter merito videndum, quam vim habeant de rebus sacris principum constitutiones. Quamuis apud gentes sollempne fuerit religionis & reipublicae administrationem in vnam personam coalescere; tamen apud christianos ea duo inter se distincta sunt, & totidem constituunt regimina, a se inuicem non penden-

tia,

tia, *sacerdotium* nempe, & *imperium*, quorum hoc temporalibus & ciuitati, illud religioni & ecclesiae praeest. Quae distinctio ex Christi seruatoris instituto nata, apostolorum praxi consecrata est, inde a patribus semper inculcata, & a principibus christianis adgnita & probata est. Conf. P. de Marca *lib. II. de C. S. & I. cap. 1.*

§. II. Verum huic ecclesiae doctrinae non per omnia conueniunt recentiores haeretici; sacerdotio enim tantum tribuunt verbi praedicationem & sacramentorum administrationem; ecclesiae vero externum regimen ad saeculi principes spectare contendunt, idque ne respublica in republica nascatur, dum duo ponuntur capita a se inuicem non pendentia, quemadmodum post alios sectarios Io. Franc. Buddeus *lib. V. theol. dogm. cap. 4. §. 26.* ratio cinatur. Nam eorum non moror sententiam, qui principibus episcopatum communicant, adeo nempe doctrina ista indoli christianae religionis aduersatur. Sed non ex eo, quod sacerdotium & imperium a se inuicem non dependent, in monstrum biceps euadit respublica: etenim ecclesia & respublica quamuis ex iisdem hominibus coalescant; tamen veluti corpora distincta habenda sunt propter varios, ad quos diriguntur, fines: & hinc fit, ne duo capita sint in republica; nam qui ecclesiae praesunt, tamquam ciues spectati, pars ciuitatis sunt, & ciuili potestati subiacent: contra ipsae summae potestates tanquam christiani & in iis, quae ad religionem spectant, pars ecclesiae sunt, & sacerdotio subiecti.

§. III. Quamuis autem ecclesiae & religionis administratio cohaereat sacerdotio; tamen christiani principes etiam in res ecclesiasticas habent potestatem, non quidem iure sacerdotii, sed iure ciuitatis, quatenus ad eos pertinet ecclesiam & religionem, quae externa vi destituitur, tueri. Vix est, vt respublica sine religione steteret, & conseruetur; si enim demas numinis omnia moderantis metum & in altera vita etiam punientis, ciuiles leges homines in officio difficile continebunt. Quapropter antiqui populorum ductores congressus cum diis fingebant, vt eorum nomine latae leges acceptiores & firmiores essent. Et deinde non pro se quisque tantum, sed & pro mandata sibi potestate Deo seruire debet, vt perspicte Grotius

tius

tius observat *lib. II. de I. B. ac P. cap. 15.* Hinc ad principum officium certe spectat ecclesiam & religionem tueri, ut etiam respublica firmiter evadat, & turbæ, quæ ex causa religionis oriri possunt, cohibeantur. Ad rem Augustinus *lib. III. contra Crescentium cap. 51.*, in hoc reges, sicut eis divinitus præcipitur, Deo serviunt, in quantum reges sunt, si in suo regno bona iubeant, mala prohibeant, non solum quæ pertinent ad humanam societatem, verum etiam quæ ad divinam religionem. Ex qua doctrina manavit illud Isidori, debere principes rationem Deo reddere etiam propter ecclesiam, quam a Christo tuendam susceperunt, *Can. XX. C. 23. q. 5.*

§. III. Hoc autem iure tuitionis christiani principes semper vti sunt, & ecclesiæ matri semper fuerunt adiutorio, siue eius iudicia vi exsequentes, siue iudicio sacerdotum synodos indicentes, & locum synodo habendæ dantes, siue hæreticorum turbas cohibentes. Præsertim vero eluxit principum christianorum in ecclesiam obsequium in legibus promulgandis, quibus fidem & disciplinam ab ecclesiâ explicatam, aut statutam confirmarunt, poenis civilibus subinde adiunctis: cuius generis leges apud omnes christiani nominis gentes occurrunt. Quin sæpe principes ultra processerunt, & mentem canonum aliquibus additionibus suppleverunt, quo nomine Iustinianum Io. Scholasticus commendat apud Petrum de Marca *lib. II. de C. S. & I. cap. 11.* Per principum confirmationem canones civile robur consequuntur, atque adeo qui in canones per leges confirmatos impingunt, duplici se crimine adstringunt, quatenus ecclesiasticam & civilem lædunt potestatem.

§. IV. Sed præter leges in fidei & disciplinæ confirmationem conditas, principes pro iure suo leges iubent, quæ in ciues & bona temporalia directæ, politiam ecclesiasticam constituent. Exemplo esse potest Constantini M. lex de non ordinandis curialibus, *L. III. C. Th. de episc.* Erant curiales, qui ad onera patriæ suæ una cum bonis suis erant adstricti: & quoniam per clericatum onera ista declinabantur, ne curiales clerici fierent, sancitum est. Sane ecclesiâ nata est in republica, non contra, & ita possunt principes de externa disciplina, quæ ritus sacros non spectat, disponere, ne respublica da-

damnum sentiat. Et in hac causa canones in legum consequentiam feruntur, ut e contrario in rebus fidei & ritibus sacramentalibus leges in canonum consequentiam promulgantur.

CAP. V. T. IV.

De iure canonico veteri & codicibus, quibus continetur.

§. I. Tres veluti ætates in iure canonico statui possunt, quarum prima *ius canonicum vetus*, altera *novum*, tertia *novissimum* continet. Ius vetus canones per octo plus minus sæcula ab ecclesiâ conditos sistit, complectiturque puriorem ecclesiæ disciplinam: novum originem ducit a falsis decretalibus, quas Isidorus Mercator siue Peccator in ecclesiâ inuexit, exhibet disciplinæ mutationem, & continetur Gratiani & decretalium collectionibus. Et demum novissimum exhibet quicquid per concilia siue pontifices post editos decretalium codices in re ecclesiastica constitutum est.

§. II. Vfus redigendorum canonum in codices auctis numero canonibus coepit, nec enim facile erat synodorum acta versare ad eos ediscendos. Sunt autem eiusmodi codices duplicis generis, nam vel temporum ordinem sequuntur, vel materiarum. Qui temporum ordinem sectantur, eo ordine exhibent canones, quò a patribus conditi sunt, per continuam seriem numerorum; sed qui sequuntur ordinem materiarum, in certa capita tribuunt univèrsam materiam, & sub singulis capitibus de una re tractantes canones collocant. Materiarum vero ordo non semper est idem; nam aliæ collectiones canones integros, aliæ tantum summas & breuiationes continent: nec desunt codices, qui cum canonibus leges civiles, quæ de rebus sacris statuunt, habent admixtas, dicti proinde *nonno-canonibus*.

§. III. Iam vero celebriores ecclesiæ olim proprium canonum codicem habuerunt, in quem præter canones generalium synodorum coniecti erant peculiæ locorum canones, & quotquot ab aliis ecclesiis recipiebant. Ante

Ante saeculi quinti medietatem habebat Orientalis ecclesia vno codice canones, quibus utebatur, digestos; synodus enim Chalcedonensis potius ex codicis consequentia, quam ex autographis canones recitavit. Continebat vero codex iste canones duarum synodorum generalium, Nicaenae nempe & Constantinopolitanae, & quinque particularium Ancyrae scilicet, Neocaesariensis, Gangrensis, Antiocheni & Laodicensi perpetua numerorum serie & servato ordine temporum digestos, exceptis canonibus Nicaenis, qui in tantae synodi reuerentiam omnibus praepositi sunt, quamvis Ancyranis & Neocaesariensibus posteriores. Inde magis magisque aucto canonum numero, huic codici etiam per temporis consequentiam accesserunt octogintaquinque canones apostolici, Sardicenses; tres posteriores Constantinopolitani, Ephesini & Chalcedonenses: iamque medio saeculo sexto his omnibus canonibus instructus erat codex iste Orientalis; cui deinceps accesserunt canones Africani, Trullani & per multa patrum Graecorum opuscula, quibus canonicam vim dederat synodus Trullana; item canones synodi Nicaenae II, & duarum synodorum, quas Constantinopoli habuit Photius, schismatis Graecos inter & Latinos auctor aut fautor praecipuus. Integrum iuris canonici Graeci corpus haec collectio exhibet, quae puriorem ecclesiae disciplinam continet, nec spuris monumentis laborat.

§. IV. Porro non secus ac ecclesia Orientalis, habuit ecclesia Romana proprium canonum codicem, in quem Graeci canones in Latinum versi coniecti erant. Antiquus hic Romanus codex summa confusione laborabat. Hinc merito optimi quique offensi nouum expetebant codicem, in quo Graeci canones fidelium in Latinum versi continerentur. Tantum opus perfecit Dionysius Exiguus natione Schytes, sed moribus & lingua Romanus. Coniecit ergo in suum codicem Dionysius servato temporum ordine quinquaginta priores canones apostolicos, canones, qui tum in codice Graeco exstabant, item Chalcedonenses, Sardicenses & Africanos (1). Quibus omnibus pontificum

(1) Canones Africani prout exstant apud Dionysium digesti

ficum Romanorum decretales a Siricio vsque ad Anastasium II addidit; idque merito quando etiam huiusmodi decretalibus ecclesiae disciplina regebatur. Itaque duas partes continet codex Dionysianus, quarum vna canones, altera decretales sistit. Et quamvis adornatus fuerit privata auctoritate; tamen eum statim editum ecclesia Romana suum fecit, quod Cassiodorus testatur *cap. XXIII. diuinar. lection.*

§. V. Exemplo ecclesiae Romanae aliae celebriores Occidentis ecclesiae suos proprios canonum codices olim habuerunt, veluti Africana, Gallicana, Hispaniensis, quod multis probat Espenius in *commentario in canones iuris veter. post. editionis*. Praesertim vero in usum ecclesiae Hispaniensis codicem concinnauit Martinus episcopus Bracarensis, qui ex canonibus Graecis a se in Latinum versis & nonnullis ex Hispaniensibus synodis nouum codicem per materias compilauit. Sed illud in primis peccauit Martinus, quod aliquando potius interpolauit, quam Latinos fecit Graecos canones, cuius rei exemplum praebet canon IX Ancyranus, quem in alienum sensum detorsit, vt Occidentalium disciplinae concineret (1).

§. VI. Hisce collectionibus, quibus vetus ius canonitum sistitur, addere oportet nomo-canones & codices, qui summas canonum continent. Et Graeci quidem habuerunt duos nomo-canones, quorum primum Ioannes Scholasticus, alterum Photius concinnauit. Sed distat Photius a Ioanne, quod hic canonum tantum expressa sen-

ten-

gesti ecclesiae Africanae codicem constituunt; qui an ab ipso Dionysio ex actis synodi sextae Carthaginensis decerptus sit, an ab ipsa synodo compositus, non conuenit inter doctos. Conf. P. de Marca *diss. de veter. can. collect. cap. IV. & Espen. com. in canon. iur. veter. par. I. diss. VIII. post. edit.*

(1) Nimirum permittit can. IX. Ancyranus diaconis, qui in ordinatione protestantur, se sine uxoribus viuere non posse, uxorem ducere, propterea quod episcopus eis licentiam dederit. Sed Martinus *cap. XXXIX* in contrariam sententiam canonem detorsit, quasi statuerit, non ordinari diaconum, qui testatus sit, se in castitate viuere non posse.

tentia, integras leges subiungit; ille canonibus indicatis legum sententias adnectit. Ex veteribus Latinis Fulgentius Ferrandus & Cresconius ambo Africani breuiationes canonum per materias composuerunt. Item Cresconius edidit *concordiam canonum*, in qua canonicam disciplinam ad certos titulos redegit, sub quibus refert canones concordantes, hoc est de eadem re tractantes.

C A P V T V.

De iure canonico nouo eiusque codicibus.

§. I. SEquitur ius canonicum nouum, quod nono saeculo primum exortum, eundo sic excreuit, vt veteri sensim derogando disciplinae, nouas regulas cumularit. Nouum hoc ius in ignorantiae saeculis inualuit, non quidem initio per expressum aliquod ecclesiae decretum, sed hominibus nequam occasionem praebentibus, qui communi ignorantia abusi sub larua antiquitatis multa monumenta ex integro conficta vulgauerunt. Et sane initio noni saeculi prodiit in Germania noua canonum collectio spuriorum monumentorum instructissima, cuius auctor Isidorus quidam Peccator, vt habent melioris notae codices, seu Mercator. Quis vero fuerit Isidorus iste Peccator siue Mercator in tanta antiquitatum ecclesiasticarum luce adhuc ignoratur, Spuria autem Peccatoris monumenta veteri disciplinae saepe aduersantur, quibus tandem vsu receptis, nouum ius coepit induci.

§. II. Inter conficta ista Peccatoris monumenta eminent summis pontificibus a diuo Clemente vsque ad Siricium tributae decretales, & nonnullae aliae posteriorum pontificum vsque ad Gregorium M. Principio decretalibus istis multum detulerunt Gallicani antistites; sed inde iis denegarunt canonicam auctoritatem duabus rationibus, nimirum quod decretales istae, non essent *in codice canonum*, Dionysiano scilicet, & quod iis per sequentes canones in multis articulis derogatum esset; nondum enim eo tempore falsaria manus innotuerat. Hisce rationibus Gallicani antistites Romanis pontificibus

re-

resistere, quod experientia edocti erant, nouarum decretalium admissione iura episcoporum periclitari, in primis vero non posse synodos prouinciales episcopos deponere sede apostolica inconsulta, nec aliquod concilium sine adfensu pontificis posse celebrari. Sed inde confusa reipublicae forma, Gallicani antistites in synodo Rhemensi anno 1000 in causa Arnulphi archiepiscopi falsarum decretalium auctoritatem adgnouerunt, & mentitus iste Isidorus in omnes Occidentis ecclesias penetrauit, eiusque putidas merces tamquam genuinas omnes exceperunt; vnde mutata est in multis articulis ecclesiastica disciplina, & inuersa episcoporum iura. Verum in ecclesiam Orientalem putidae istae merces non intrarunt.

§. III. Interim vbi in Occidente studia bonarum artium exulta sunt, impostura detecta est, conuenitque hodie inter criticos, Isidorianas decretales omnino esse supposititias. Et quamuis Franc. Turrianus in iis tuendis eruditionem suam commonstrarit, non tamen obtinuit, vt in eius sententiam aliquis eruditorum iret. Quin contra eum scripsit David Blondellus Calvinianus improbum opus, cui nomen fecit *Pseudo-Isidorus & Turrianus vapulantes*. Sed de huius imposturae fine & ratione inter doctos non conuenit, nam alii id factum adserunt ad sustentandam in Galliis Romani pontificis auctoritatem, vel ad eam attollendam conculcatis iuribus synodorum prouincialium, vel ad subleuandos episcopos accusatos & sedibus suis deiectos. Interim illud aduertat oportet, criticos ad apochrypha ablegantes Antefiricianas decretales, id tantum de relatis per Mercatorem intelligere: nam & primi pontifices procul dubio multas decretales scripserunt, illas nempe, quas veteres patres meminerunt, aut alias constet esse genuinas.

§. IV. Rationes vero, quae a Mercatore relatas decretales supposititias esse demonstrant, tam apertae sunt, vt mirum sit, imposturam hanc tamdiu latere potuisse. Sane earum non meminerunt octo priores synodi oecumenicae, non Hieronymus, non Dionysius Exiguus, qui Romanorum pontificum epistolas summa cura & diligentia collegit, nec quisquam alius ante nonum saeculum scriptor. Porro vbique in iis obseruare possis suppositio-

Pars I.

B

nis

nis indicia: scripturam sacram laudant ex versione D. Hieronymi: habent sententias ex C. Th. & Iustiniani legibus depromptas; ex Isidori Hispalensis aliisque posteriorum scriptorum fragmentis aperte apparent confarcinatae. Item de rebus & statu eorum temporum, quibus scriptae circumferuntur, ne vnum quidem verbum habent: contraria continent antiquis canonibus, & omnes eodem stilo, eoque barbaro confarcinatae sunt. Paucis. Antiquorum pontificum nomen tantum praeferunt: cetera sunt posterioris aetatis.

§. V. Ad ius canonicum novum spectant regum Francorum *capitularia*, quae erant leges in comitiis regni conditae ad reipublicae & ecclesiae regimen pertinentes; dictaeque sunt *capitularia*, quod per capitula seu capita erant digestae. Comititia regni ex episcopis, comitibus & aliis regni ordinibus constabant. Verum in iis quae spectabant res mere spirituales, laici, qui in hisce synodis intererant, partem non habebant: nam ad res spirituales statuendas seorsim a ceteris ordinibus episcopi & abbates conveniebant, quod tradit Hincmarus Rhemenfis *ep. III. cap. 35.* Condita ab episcopis de rebus ecclesiasticis capitularia, inde principis auctoritate confirmabantur; atque ita vim nomo-canonis acquirebant. Obtinuit capitularium auctoritas & in Gallia & in Italia. Conf. Baluz. *praef. in capitul.* Studio Ansegisi abbatis & Benedicti Leuitae capitularia praesertim Caroli M. & Ludovici Pii nono saeculo in septem libros abierunt, quorum priores quatuor Ansegiso, reliqui tres Benedicto debentur: quibus inde quatuor appendices accesserunt.

§. VI. Post editas falsas decretales multi ediderunt canonum collectiones. Et in primis Regino monachus Benedictinus in usum Germanorum, Burchardus vero in usum ecclesiae Wormatiensis per materias canones collegerunt. Item sub finem saeculi XI Ivo Carnotensis, vir integris moribus & peritia canonum insignis, duas edidit collectiones per materias, quarum vnam ampliorem vulgo dicunt *decretum Iuonis*, alteram breviorē ipse auctor *Panormiam* appellavit. Qui ex genio Latini sermonis *panormiam* potius appellatam voluissent, ad saeculi ruditatem non attendunt.

§. VII. Fuerunt & alii, qui post mentitum Isidorum canonibus colligendis vacarunt, sed iis omissis transeundum ad codices, qui a multis saeculis receptum ius canonicum exhibent. Et hi quidem codices sunt numero quinque *decretum Gratiani*, *Decretales Gregorii IX*, *sextus decretalium*, *Clementinae* & *Extravagantes*. Ut a primo exordiar, Gratianus Monachus Benedictinus circa saeculi XII medium novam nova methodo edidit canonum collectionem; sane non meros canones collegit, quod hactenus reliqui collectores fecerant; sed ad certas propositas materias & quaestiones in utramque partem canones, qui inter se contrarii videbantur, congeffit, & adiectis propriis observationibus eos in concordiam studuit reuocare. Hinc factum nomen operi *concordia discordantium canonum*, quamvis vulgo *Decretum Gratiani* dici soleat.

§. VIII. Iam concordiam suam in tres partes Gratianus partitus est, quarum primam personis, alteram iudiciis, tertiam rebus ecclesiasticis addixit. Quae partitio non est improbanda, sed dum particularia persequitur, adeo confusione laborat, ut qui quaerit in Gratiano ordinem, venetur in silvis delphinos, in fluctibus apros, quod Io. Molinaeus recte videtur observasse. Primam & tertiam partem Gratianus tribuit in distinctiones, quod adhibitis distinctionibus canones in concordiam reuocare studeat; at quo a prima distingueret, tertiam *de consecratione* inscripsit: secundam vero partem diuisit in *causas*, seu species, unde varias elicit quaestiones, quibus canones subnectit.

§. IX. Fragmenta ad hoc opus confarcinandum Gratiano suppeditarunt sacra scriptura, canones cuiusque generis conciliorum, decretales pontificum & genuinae & supposititiae, sanctorum patrum sententiae & libri iuris civilis: in quibus omnibus colligendis autographa de more saeculi non consuluit, sed ex antiquioribus collectionibus sua ut plurimum compilavit. Ex his fragmentis multa sub *Paleae* inscriptione referuntur, de cuius epigraphes ratione non idem omnibus. Sed illud ad veritatem propius accedit, paleas esse adiectiones posteriori manu factas. Conf. Elpen. *dissert. prooem. in decret. Gratiani*

tiani cap. IV. Sane observant Romani correctores, in vetustis Gratiani exemplaribus paucas admodum paleas, nec omnes in omnibus, nec eodem ordine reperiri; & in vetusto quodam codice in margine adpictas exstare.

§. X. In compilandis fragmentis istis innumera peccata Gratianus peccauit. Passim monumenta supposititia exhibuit, genuina non recte retulit, nec suis auctoribus tribuit: saepe peccauit in nominibus propriis: saepe pro integris sententiis summas & breuiationes retulit: Graecorum fragmenta siue canones ex variis versionibus, quasi essent diuersorum auctorum exhibuit: multa interpolauit, mutilauit, addidit, corripuit. Conf. Anton. Augustinus *lib. I. de emendat. Grat. dial. 1. & Doinat. lib. IV. praenot. cap. 2.* Erat nimirum Gratianus antiquitatum ecclesiasticarum imperitus & critice de more saeculi ignorabat. Et quae compilauit, fragmenta non ex autographis, sed ex aliorum collectorum Mercatoris, Burchardi, Iuonis & similium lacunis excerpfit; atque adeo aliorum errata omnia adoptauit praeter illa, quae ipse addidit.

§. XI. Quamuis autem tot erroribus concordia Gratiani referta esset; tamen eam statim editam, posthabitis aliorum collectionibus, plausibiliter & scholae & fora receperunt. Hinc Gratianus κατ' ἐξοχὴν *magister dictus*; & qui eius rhapsodiam praelegebant, *baccillarii* appellati, a baculo nempe seu *bacillo*, quo veluti quodam doctrinae haud vulgaris indicio donabantur. Ipsi Romani pontifices etiam ex Gratiano canones laudabant, & inde causarum petebant decisiones. Placuit Gratianus propter scholasticam in vtramque partem tractandi methodum, quae ea aetate vsurpabatur, & propter addita ratiocinia, quibus discordantes canones conciliare videbatur. Nam qui eum praecefferant, collectores negotium lectoribus faciebant, tantum exhibentes alia aliis congesta sibi aduersantia monumenta.

§. XII. Quoniam vero indignum videbatur, vt vndique receptissimum opus adeo conspurcatum haberetur, de eo emendando cogitatum est. Primi ad Gratiani emendationem animum adiecerunt Antonius Contius iuriconsultus & Antonius Demochares Parisiensis theologus. Inde idem opus emendandum susceperunt Romani pontifices,

fices, qui selectissimis viris tantam prouinciam demandarunt, qui *Romani correctores* vulgo audiunt. Opus sub Pio IV susceptum, sub Pio V continuatum, tandem sub Gregorio XIII absolutum fuit. Verum Romana ista emendatio non omnino viris doctis arrisit: quod correctores saepe mutarunt inscriptiones, textui quandoque addiderunt, quandoque detraxerunt; quorum omnium etsi in adiectis notis aliquando rationes explicuerint; saepe tamen in genere monuerunt, quod aliquid mutatum esset, & aliquando nullam addiderunt admonitionem: quo factum, vt incerti lectores sint, an sint genuina Gratiani, quae modo legunt. Conf. Espen. *diff. in Grat. cap. II. §. 5.* Quid quod intacta relicta est falsarum decretalium prouincia? Eodem ferme tempore, quo Romani correctores, Gratiano emendando curas suas impendebat vir summus Ant. Augustinus, qui ea de re dialogos *de emendatione Gratiani* duobus libris comprehensos composuit. Accesserunt inde Baluzius & Espenius, & nouissime Bernardus: sed adhuc multa restant emendanda.

§. XIII. Iam concordia Gratiani, vtpote priuata auctoritate collecta, origine sua vim iuris canonici non habet; nec pontifices ei vmquam vim canonicam conciliarunt. Quapropter Ant. Augustinus alique pro contentis in Gratiani concordia hanc tradunt regulam, *fragmenta Gratiani eam vim habent in decreto, quam haberent extra decretum*. Sed generalis Gratiani receptio si non vim canonicam, multam tamen auctoritatem eius fragmentis conciliasse videtur. Et parum abest, quin dicam, eadem fata habuisse Gratianum, quae iuri Romano contigerunt, quod vbi veluti postliminio reuocatum est, nulla publica auctoritate, sed tantum vsu in plerisque Europae regnis obtinuit. Illud interim certum est, ad disciplinae mutationem multum Gratianum contulisse; nam recepto eius opere falsae decretales praefertim obtinuerunt: nouumque etiam ius ex ipsis Gratiani interpolationibus & distinctionibus exortum.

§. XIV. Post concordiam Gratiani ius canonicum novum ob nouas causas etiam ipsi Gratiano ignotas magis magisque se explicuit, nouique mores amplissimum campum ad nouas decretales constituendas pontificibus

obiecerunt, quod Petrus de Marca docet *lib. III. de C.S. c. I. cap. 6. n. 4.* In primis iudiciaria potestas a synodis prouincialibus in pontifices translata, & sollempnis iudiciorum ordo, qui contra veterem simplicitatem formulis actionum & tritura forensi fuit obstrictus & inuolutus, nouas pararunt constitutiones. Vberem quoque nouis canonibus & decretalibus materiam suppeditauit beneficiorum ab ordinatione seiunctio, vt & noua de poenitentiis & matrimonio disciplina. Item nouas & multas regulas pepererunt multiplicatae in Occidente noui monachorum ordines, iisque, vt & collegiis canonicorum, indultae a potestate priorum antistitum exemptiones. Peccati quoque cognitio a foro interno ad forum externum extensa nouas etiam induxit decretales, ad peccati materiam amputandam.

§. XV. Multiplicatis in dies canonibus & decretalibus post Gratianum partim legitima pontificum auctoritate, partim priuata opera quinque prodierunt decretalium collectiones, quarum primas quatuor Ant. Augustinus, quintam Cironius euulgauit. Ex tot decretalium codicibus, quin etiam ex nonnullis sibi inuicem aduersis decretalibus nata confusio, excitatumque fuit noui codicis desiderium, quo breuius & per omnia sibi cohaerens ius complecteretur. Quapropter Gregorius IX anno *c1000cxvii* pontifex creatus opera vsus Raymundi Penafortiensis ex quinque exstantibus decretalium codicibus & aliis extrauagantibus & nouis constitutionibus nouum codicem in quinque libros tributum euulgauit sub titulo *Decretalium Gregorii IX papae compilatio*. Sed non omnes & integras decretales continet compilatio ista; nam pontifex Raymundo mandauit, vt ex decretalibus, quas compilabat, *refecaret superflua*. Hinc factum, vt decretales huic codici insertae saepe obscurae sint; nam Raymundus, qui iudicio Antonii Contii imperitior erat Triboniano, interdum pro superfluis abscidit vtilia.

§. XVI. Post editas Gregorianas decretales diu cessatum a nouis collectionibus; nouellas enim constitutiones, quae in dies edebantur, statim singulis, ad quos pertinebant, decretalium titulis adnectebant. Sed Bonifacius VIII ex canonibus duorum conciliorum generalium Lugdunensium,

quo-

quorum primum sub Innocentio IV, alterum sub Gregorio X habitum est, & aliorum pontificum post Gregorium IX decretalibus & propriis constitutionibus nouum codicem confecit. Decretales vero huic nouo codici insertae veluti ex integro compositae sunt; idque compositores ipsius summi pontificis mandato perfecerunt. Dolendum interim, quod in multis scire non licet, quae fuerint decretalium istarum genuinae sententiae; non enim exstant autographa; at interpolationes a Raymundo factae (quod exstant quinque decretalium codices, vnde sua Raymundus decerpserit) pro maxima parte innotescunt. Quinque libris constat haec Bonifacii collectio, non secus ac Gregoriana, & auctoritate pontificia emissae est sub nomine *sexti decretalium*, quod tamquam sextus liber quinque Gregorianis accederet.

§. XVII. Sequuntur *Clementinae*, quae est collectio continens concilii Viennensis canones & Clementis V decretales. Adornatus ipsius Clementis auctoritate fuit codex iste, eumque pontifex sub nomine *septimi decretalium* vulgare destinauerat; sed morte praeuentus est, & ita confectum codicem Ioannes XXII sub nomine *Clementinarum* anno *c1000cxvii* probauit & in publicum emisit. Canones & decretales huic codici etiam interpolati & mutati ex ipsius Clementis mandato videntur inserti, quod vulgatae glossae auctor narrat.

§. XVIII. Demum vltima iuris canonici noui pars duabus *extrauagantium* collectionibus continetur, quarum prima continet Ioannis XXII viginti constitutiones; altera continet plurium pontificum ab Urbano IV ad Sixtum IV decretales: & hinc sub nomine *extrauagantium communium* indigitatur. Neutra harum collectionum pontificia auctoritate suscepta aut probata prodit: arque hinc dictae *extrauagantes*, quasi iis comprehensae constitutiones extra iuris corpus vagarentur. Sed inde vsu receptae antiquum *extrauagantium* nomen retinuerunt.

§. XIX. Iam quinque enarrati codices, Gregorianus nempe, sextus decretalium, Clementinae & duae extrauagantium collectiones sunt in Occidente veluti loco iuris canonici communis, quo recentioribus canonibus & peculiaribus locorum moribus non exstantibus ecclesiasti-

ca regitur politia. Tantum in Gallia sextus decretalium ob notissima inter Bonifacium VIII & Philippum Pulchrum dissidia probatus & receptus non fuit. Quin ea est iuris noui canonici auctoritas, vt etiam in foro ciuili & rebus temporalibus in multis articulis obtinuerit, hactenus vt ipsis legibus ciuilibus praeferatur. Scilicet iuris noui canones saepe de rebus ciuilibus statuunt, ipsaeque leges ciuiles abrogant; mediis enim saeculis ecclesiastica potestas fines a Christo positos praetergressa imperii iura saepe vsurpauit. Et quoniam receptum erat, pontifices suis decretalibus pietatem vnice fouere, & quam maxime vitandis peccatis adlaborare, facile receptae sunt decretales iuri ciuili aduersae. Inde nata regula, *seruandum esse ius canonicum, ubi agitur de peccato vitando*. Quod vero magis auctoritatem iuris canonici supra leges ciuiles promouit, fuisse videtur opinio illa, quae habebat, a spiritali pendere ciuilem potestatem.

C A P V T VI.

De iure canonico nouissimo.

§. I. **R**eliquum est ius *canonicum nouissimum*, quo continetur quidquid post euulgatos decretalium codices ecclesiastica auctoritate constitutum est. Nouissimae hae ecclesiasticae regulae, quae in multis articulis accedunt patrum regulis, in aliis vltra decretalium fines excurrunt, ad quatuor capita referri possunt, *decreta nempe conciliorum, decretales pontificum, regulas cancellariae, & nationum concordata*. Post exortas falsas decretales ecclesiastica disciplina in dies lapsa est, at in schismate Avenionensi, quod ad exitum inclinante saeculo XIV erupit, & per multos annos ecclesiam dilacerauit, veluti vltimum exitium passa est. Et quamuis de restituenda disciplina pluries adlaboratum sit, tamen abusiones in statu perseuerarunt suo.

§. II. Interea in scenam prodiit Martinus Lutherus, qui obtentu repurgandae ecclesiae eam miseris modis dilacerauit. Tot tantique exciti rumores catholicos tandem

dem excusserunt, vt licet sero, serio tamen ad solida theologiae & antiquitatis studia, & ad disciplinae emendationem conuerterentur. Conuocatur sub Paulo III synodus Tridentina, quae sub Iulio III continuata, tandem sub Pio IV absoluta, fidem contra nouatores vindicauit, & plura ad morum & disciplinae emendationem edidit decreta. Multi ex antiquis canonibus renouati, canonum relaxationes & priuilegia restricta, auctoritas episcoporum aliquatenus restituta. Temporis calamitas minime permisit per omnia antiquos canones renouari. Post Tridentinam synodum plures in catholicis prouinciis synodi celebratae sunt ad disciplinae instaurationem, inter quas eminent Mediolanenses a S. Carolo habitae.

§. III. Post vulgatos decretalium libros decessorum suorum vestigia pontifices sequentes, nouas ediderunt constitutiones, quae *bullae* a sigillis, quibus donatae erant, dictae sunt (1). Ita vero nouae istae bullae numero excreuerunt, vt longe vincant decretales receptis codicibus comprehensas, tractantque de rebus ecclesiasticis, & saepe etiam temporalia miscent. Ex his bullis priuato studio *septimus decretalium & Bullarium Romanum* composita sunt. Nouissimae istae bullae tum in christianis prouinciis & in nostro regno vim canonicam habent, si publica summorum imperantium potestate admittantur & publicentur. Inter iura maiestatis recensetur; exteras leges expendere & recipere. Quod adeo verum est, vt multa Tridentina decreta ad disciplinam spectantia nec apud nos, nec alibi obligent, quod vtpote receptis moribus & iuribus aduersa, publica auctoritate reiecta sint (2).

§. IV.

(1) Bulla apud Latinos id proprie est, quod instar pilae in aquis intumescit & cito disrumpitur. Hinc quae ex collo praetextatorum & triumphantium pendebant insignia, bullae, iudice Vossio, dicta sunt, quod extuberanti forma essent. Inde etiam imperatorum & pontificum sigilla bullae audierunt, vel quod foris extuberarent, vel quod a diplomatis penderent.

(2) Ex recensione regentis Villani capita ista Tridentinae reformationis apud nos non recepta octodecim sunt: quibus

§. IV. Nec tantum bullis verum etiam conditis *cancellariae Romanae regulis* Romani pontifices canones condiderunt. Erant initio regulae istae instructiones, quibus officiales cancellariae edocebantur, ut in rebus beneficiariis litteras possent expedire; tum ad iudicialia & beneficiorum reservationes extensae sunt. Primus regularum istarum auctor Ioannes XXII fertur; easque sequentes pontifices diuersimode auxerunt. Sunt numero LXXII; at perpetuae non sunt, atque adeo parem canonibus vim non habent. Sane morte pontificis extinguuntur, quamvis soleant reuiuiscere: altero enim suae assumptionis die eas pontifices innouant non sine additionibus & mutationibus. In catholicis prouinciis eatenus obligant, quatenus receptae sunt.

§. V. Vltima iuris canonici nouissimi pars continetur pactis conuentis inter reges & pontifices, quae pacta & transactiones vulgo *concordata* nuncupantur. Illa dubio procul inuexit plus nimio extensa pontificum auctoritas, qua iura episcoporum & ecclesiarum sibi reseruauerunt. Inierunt fere omnes Occidentis regna cum sede apostolica pacta conuenta: apud nos vero saepe conuentiones initae sunt, sed eminent nuperae inter Benedictum XIV & Carolum olim regem nostrum, quibus intra modum coercitiae clericorum & ecclesiarum immunitates & exemptiones, circa ordinationes instaurati sacri canones, tribunal mistum institutum, aliaque ad ecclesiae & regni felicitatem inducta.

IN-

bus inde alia regii censores addiderunt. Nos, prout se dabit occasio, tirones admonebimus.

ELEMENTA

IURIS CANONICI.

PARS I.

De personis ecclesiasticis.

CAPVT I.

De ecclesia.

§. I.

Ecclesia Graecum nomen est, & si verbo verbum reddas, Latine dicitur *euocatio*. Frequens eius vocis usus fuit in Graecorum democratiis, in quibus populi conuentus ad res publicas tractandas euocati, *ecclesiae* dicebantur.

A Graecis vox *ecclesia* in christianos deriuata est, designatque christianorum conuentum, qui ad vitam aeternam exercentur. Qua notione ecclesia pars est alterius maioris societatis, quae eos continet omnes, qui Dei beneficio vocati Deo seruiunt, siue iam optata fruuntur beatitudine, siue viatores sunt.

§. II. Iam ecclesia ex capite & membris conflata, verum corpus morale constituit. Ecclesiae caput Christus est, qui ecclesiam suam, etsi mortuus sit, non dereliquit, & sedens ad dexteram patris eam regit, protegit, viuificat. Membra vero sunt fideles, qui per baptismum initiati, capitis Christi doctrinam profitentur. Et quoniam *fides sine operibus mortua est*, ii tantum ad in-

interiorem ecclesiae compagem pertinent, qui ex caritate viuunt & praecepta christianae religionis seruant. Non tamen propterea mali nullam habent in ecclesia partem; nam suo modo etiam ad eam pertinent; scilicet sunt pars corporis ecclesiae, sed interiore eius spiritu non viuunt; sunt membra mortua, sed adhuc corpori adhaerentia; sunt paleae immistae tritico.

§. III. Finis autem ecclesiae omnino spiritualis est, spectatque exercitium pietatis, & deinceps beatae aeternaeque vitae consecutionem. At quoniam qui ecclesiam componunt, fideles terreno corpore sunt inuoluti, nec sapiunt, nisi per sensus; hinc Christus se humanae aptauit imbecillitati, & ecclesiam suam mediis sensibilibus collegit & auxit. Instituit nempe *sacramenta*, hoc est signa sensibilia, quibus gratiam attexit suam, ut signis sensibilibus fideles attollantur ad spiritualia, quae per signa illa significantur. Conf. August. *hom. LXXXVI. in Ioan.* & Chrysost. *hom. LXXXIII.*

§. IV. Ex Christo autem & christianis conflata ecclesia visibilis est, veluti ciuitas monti insidens, & lucerna supra candelabrum posita: errantque profecto Lutherani & Calviniani, qui ecclesiam ex solis iustis compingentes, eam depraedificant inuisibilem. Sanè ecclesia mediis sensibilibus exercetur, & ad eius corpus etiam mali & peccatores pertinent; atque adeo sub adspæctum cadere debet. Fratrem quoque fraterna admonitione non emendatum Christus ad ecclesiam deferri iussit, *Matth. XVIII. 17.* Sed si ecclesia esset inconspicua, quo christiani inemendatos fratres deferre poterant? Visibilis autem ecclesia vsque ad saeculi stabit consummationem, *Matth. XVI. 18. & XXVIII. 20.*, in quo distat ab aliis societatibus, quae mediis humanis innixae, post multas vicissitudines tandem fatiscunt.

§. V. Visibilis autem Christi ecclesia ex diuina auctoritate praepositos habet suos, qui sacra potestate aucti eam regunt & administrant, & spiritalibus poenis in fontes animaduertunt. Et errant profecto recentiores haeretici, qui agnoscunt quidem ecclesiasticum ministerium diuina auctoritate institutum; at eius potestatem omni coactione destitutam ministerio verbi & sacramen-

torum

torum administratione coercerent. Verum potestas ista tota spiritalis est, ad animarum curationem spectans: atque adeo *gladium spirituale* constituit, ut Cyprianus appellat *ep. LXII. al. IV. ad Pompon.* Ceterum qui spiritali potestate ecclesiae praesunt, principes quidem & capita illius sunt, sed ministerii tantum; nam verum & principale ecclesiae caput Christus est, qui interiorem in membra, quo viuunt, spiritum infundit. Sed inter principes ministerii, qui pari consortio praediti honoris & potestatis missi sunt, vnus ceteris omnibus, tamquam centrum ecclesiasticae vnitatis, praelatus est, in quo pontificis Romani praerogatiua continetur, qua de re inferius.

§. VI. Porro visibilis & in terris degens Christi ecclesia *sancta, catholica, apostolica, vna* est, quibus epithetis ab haereticorum conuenticulis, qui commune christianorum retinebant nomen, ecclesia distinguitur. Ecclesia est *sancta* ob capitis sanctitatem, doctrinam sanctam, cultum sanctum, & sanctitatem & caritatem, quae interiorem eius compagem constituunt. *Apostolica*, quod ministerio apostolorum propagata, doctrinam apostolicam proficitur, & ministros habent non interrupta serie ab apostolis descendentes. *Catholica*, quia per vniuersum orbem diffusa est, ut Optatus *lib. II. contra Parmenian.* & Augustinus *serm. XLVI. de pastoribus* explicant.

§. VII. Vna quoque est ecclesia, nam idem credunt christiani omnes, & secundum eadem praecepta vitam debent instituere: item vnum est caput; eadem sacramenta, eadem gratia & caritas, quibus membra viuificantur. Vnitas autem ecclesiae spectatur etiam quatenus certis locis inclusa est. Scilicet ecclesia ipsa vniuersalis in multos coetus particulares dispescitur, qui sub pastoribus suis adunati ecclesias particulares constituunt, ex quibus particularibus ecclesiis, quae mutuis foederibus inter se connexae sunt, ecclesia vniuersalis sub ministeriali capite, pontifice nempe, qui vnitatis centrum est, coalescit.

§. VIII. Foedera, quibus particulares ecclesiae inter se coalescunt, ad promouenda mutua commoda & vniuersalis ecclesiae vnitatem spectant. Hinc vnus ecclesiae legalia acta ab omnibus aliis rata haberi consueuerunt, adeo ut ab vna ecclesia eiectus vel depositus, nullibi ad-

com-

communione & ordinum officia admitti debeat, donec sententia lata reuocata non sit, Conc. Nicaen. *can. V.*, Antioch. *can. III. & VI.* Inde etiam clerici vni ecclesiae addicti, nisi bona cum venia proprii episcopi inter clericos alterius ecclesiae referri prohibentur, conc. Nicaen. *can. XVI.*, *can. apostol. XV. seq.* Christiani quoque peregrinantes in alienis ecclesiis ad communionem non admittuntur, nisi proprii episcopi testimonio instructi, se cum ecclesia sua communicare demonstrent, conc. Antioch. *can. VII.* Et vbi in vna ecclesia fides & religio in discrimen adducitur, ceterae ecclesiae earumque pastores praesto esse debent: quo casu locum habet Cypriani sententia, *episcopatus vnus est, cuius in solidum singuli partes tenent.*

§. IX. Harmonia autem & conspiratio inter ecclesias commercio litterarum *canonicarum* seu *formatarum* fouebatur & explicabatur. Erant eiusmodi litterae *communicatoriae*, *dimissoriae*, *commendatitiae*. *Communicatoriae* indicabant, peregrinantes fideles esse in ecclesiae suae communionem, atque ab aliis ecclesiis in communionem posse admitti. *Dimissoriae* propriae ecclesiae nexu clericos soluebant, iisque episcopi potestatem faciebant ad alias ecclesias ministerii causa perpetuo transeundi. Et de *commendatitiis* ex veriori sententia Latinorum dabantur illustrioribus christianis, qui negotia ecclesiarum tractaturi discedebant; earumque fide latius excipiebantur. Dicebantur vero hae omnes litterae *formatae*, quod peculiari forma & signis, ne qua fraus irreperet, scribebantur. Ceterum formatarum commercio vnitas ecclesiae fouebatur; quod ita Optatus expressit, *totus orbis commercio formatarum in vna communionis societate concordat.*

§. X. Iam christiana ecclesia etsi in republica nata sit, & fere iisdem, quibus respublica, hominibus constet, tamen societas est ab ea diuersa: spectat enim diuersum a republica finem, aeternae nempe vitae consecutionem. Per se igitur subsistit ecclesia, nec quo sit & perseueret, reipublicae auxilio indiget: & in hoc distat a ceteris collegiis, quae sunt in ciuitate, & ad eundem, quo ciuitas, finem spectant. Hinc numquam sic floruit status christianorum, quam primis tribus saeculis, quando ad religionem extirpandam tota Romanorum potentia defu-

dauit,

dauit, quod Hieronymus, Chrysostomus alique veteres agnoscunt.

§. XI. Quamuis autem etiam sine reipublicae auxilio ecclesia per se subsistere possit; tamen si per leges publicas probetur, multas consequitur praerogatiuas; per publicam enim adprobationem ecclesia, non secus ac alia collegia, personam induit in ciuitate, iuris communis fruitur exercitio, conuentus christianorum palam celebrantur; & praeterea vbi publica accedit probatio, ecclesia validior euadit, nam in sui auxilium libere potest aduocare ciuilem potestatem, qua spiritualis potestas sustinetur, & contumaces metu poenarum externarum in officium reuocantur. Vbi vero ecclesia auxilium a ciuilibus potestatibus implorat, earum officium est ecclesiae aduocanti praesto esse. Et ita ciuiles potestates Deo feruiunt, qui iis tuendam ecclesiam demandauit suam.

§. XII. Verum enimvero hac externae potentiae imploratione tantum peccatorum conuersionem spectauit & spectat ecclesia. Et quamuis non admittat christiana religio coactionem; tamen vtile ecclesia duxit contra rebelles filios moderatam implorare coactionem, vt metu poenarum excitati errorem suum agnoscerent, & in matris sinum reuerterentur. Hinc fini religionis aduersatur implorare auxilium potestatis ciuilis ad mortem contumacibus inferendam. Non est ecclesiae poenas cum sanguine poscere. August. *lib. III. contra Cresconium*. Quod si olim ob causas ecclesiasticas reos capite damnarint magistratus, aut imperatores gladio suas leges contra haereticos armarint; facta haec sunt insciis & minime probantibus bonis episcopis. Sed temporis lapsu diceres pristinae mansuetudinis plures episcopos oblitos; nam ipsi occidendos, quin etiam cremandos, tradere consueuerunt haereticos.

CAPV T II.

De variis christianorum ordinibus.

§. I. **C**hristiani omnes, qui ecclesiam componunt, pro varia, qua spectantur ratione, varios ordines constituunt. Ab ecclesiae regimine spectati, vel sunt *clerici*, vel *laici*. Antiqui patres eandem inter clericos & laicos proponunt partitionem, quamvis verbis plures ordines recensere videantur. Sane Eusebius *lib. VII. demonstrat. euang. cap. 2.* in tres classes christianos partitur, *praefectos, fideles, catechumenos*. Hieronymus vero in quinque, *episcopos, presbyteros, diaconos, fideles, catechumenos*. Sed in his partitionibus Eusebius & Hieronymus ex vno laicorum duos faciunt ordines; Hieronymus vero clericos in tres classes distinguit.

§. II. Laici a sacris officiis remoti, audiant in rebus religionis clericos oportet, & tamquam ecclesiae plebs considerantur. Hinc laici dicti sunt a voce graeca *λαός* *plebs*, quasi plebem ecclesiae constituent, nullo sacro officio decorati: nec enim amplius sonat verbum *λαός*, quam laicos non esse in officio, non notam quamdam servitutis inurit. Quo sensu dicti etiam sunt ab antiquis *idiotae*, quod vitam agerent in ecclesia priuatam, nulloque officio distinctam, siue docti essent, siue indocti. Etenim apud veteres idiota est priuatus homo, nullo publico munere auctus.

§. III. Contra clerici sunt, qui aliquod sacrum officium in ecclesia gerunt, siue praesint, siue ministrent. Dicti vero sunt clerici a graeco *κλήρος*, quo fors significatur, & eleganti translatione etiam denotantur agri portiones, quae militibus & priuatis in territorii partitione tribui solebant, & partes hereditariae coheredibus obuenientes, idque quod huiusmodi partitiones per sortes instituebantur. Conf. Petrus de Marca *diff. de discrimine clericorum & laicorum cap. II.* Itaque Hieronymus *ep. II. ad Nepotian.* ministros altaris propterea clericos dictos adfirmat, *vel quia de sorte sunt domini, vel quia ipse domi-*

CAP. II. DE VARIIS CHRIST. ORDINIB. 33

mus fors, idest pars clericorum est: quasi diceret, vel quod ipse Deus eos sibi veluti sorte in ministerium feligat, vel quod Deus ipse illis se dat in partem & hereditatem. In scripturis vox clerici non occurrit ad denotandos christianos sacro ministerio addictos; *clerici* enim in illis sunt christiani omnes, *1. Petri V. 3.*, *ad Ephes. I. 11.*, quibus veluti sorte contigit, quod in veritatis agnitionem selecti sint; sed secundo saeculo clerici strictiore sensu dici coeperunt, qui altaris ministerio addicti sunt, quia ex omnibus christianis speciali vocatione eligebantur. Porro in antiquis monumentis saepe clerici appellantur *canonici*, a canone seu matricula & albo ecclesiae, cui inferebantur, Bingham. *orig. eccles. lib. II. cap. 1. §. 10.*, quamvis lapsu temporis inducta clericorum communi vita, *canonici* nomen strictius acceptum est, qua de re inferius.

§. IV. Iam vero laici a clericis iure diuino distinguuntur, & errant profecto Salmasius, Boëmerus aliique, qui distinctionem inter laicos & clericos iuri ecclesiastico tribuunt. Sane apostolus *act. XX. 28.* aperte episcopos a grege distinguit: & Petrus *ep. 1. V. v. 2.* presbyteros hortatur, ut gregem Dei pascant, eique non coacte, sed sponte prouideant. Porro antiquissimorum patrum testimoniis constat, clericos a laicis vel a prima ecclesiae aetate fuisse distinctos. Ignatius martyr in epistolis suis saepe ab episcopo, presbyteris & diaconis populum diuersum proponit. Et Clemens Alexandrinus tradit, Ioannem apostolum post obitum Domitiani ex Patmo insula Ephesum rediisse, & in vicinis locis in clerum cooptasse, quos spiritus sanctus designauerat. Tertullianus quoque adhuc in ecclesia in opere *de praescriptionibus cap. XLI.* haereticos sui temporis fugillat, quod mutabilia haberent sacerdotia: *alius*, inquit, *hodie episcopus, cras alius; hodie diaconus, qui cras lector; hodie presbyter, qui cras laicus; nam & laicis sacerdotalia munera iniungunt.*

§. V. Ut vero tanti dogmatis veritas magis elucescat, obseruare oportet, sacerdotium christianorum duplicis esse generis, vnum laxioris ambitus, quo potestas quoduis religionis officium exsequendi continetur; alterum strictius dictum, cui inest ecclesiae gubernatio & potestas offerendi proprie sic dicta sacrificia, quae in oblatione &

immutatione victimae consistunt. Qua posita distinctione distant quidem clerici a laicis ratione proprie sic dicti sacerdotii, nam alias omnes christiani sacerdotes sumus, 1. Petri II. v. 9., *Apocalyp. I. v. 6.* Ad rem Origenes *hom. IX. in cap. 16. Levit.*, si membra mea ab omni concupiscentia carnis mortificauero; si mundus mihi crucifixus sit & ego mundo, holocaustum obtuli ad altare Dei, & ipse meae hostiae sacerdos efficior. Hoc autem improprie sic dictum sacerdotium christiani in baptismo accipiunt: quae patrum doctrina est.

§. VI. Verum distinctioni clericorum & laicorum iure diuino inductae grauiter aduersatur Tertullianus *exhortat. ad castit. cap. VII.*, ubi distinctionem inter ordinem & plebem ecclesiae auctoritati tribuit: *nonne & laici sacerdotes sumus? scriptum est: regnum quoque nos, & sacerdotes Deo & patri suo fecit. Differentiam inter ordinem & plebem constituit ecclesiae auctoritas, & honor per ordinis confessum sanctificatus.* Sed doctrinam de sacerdotio omnibus communi non sine emphasi de more suo Tertullianus videretur proposuisse, idque constat quod ex scripturis argumentatur, quae de sacerdotio laxioris ambitus sunt intelligendae. Hinc dum improprium sacerdotium ad proprium eleuauit, veluti necessarium consequens deduxit, differentiam inter ordinem & plebem ecclesiae auctoritate inductam fuisse, in quo turpiter errauit.

§. VII. Differentia inter clericos & laicos ab ecclesiastici regiminis forma profecta est; at ad pietatis exercitia fideles relati, alii sunt *saeculares*, alii *ascetae*. *Saeculares* sunt, qui christianam quidem profitentur religionem, sed ad vitam perfectam non contendunt: dictique sunt *saeculares* non quia viuunt secundum saeculi praecepta, sed quia terrenis curis inuoluti continuum in virtutibus proficiendi studium non sectantur. Contra *ascetae* sunt, qui ad iustitiam & euangelica praecepta vitam addunt duriolem, rigidi euangelicae virtutis sacerdotes, siue clerici, siue laici sint. Hinc dicti *ascetae* vocabulo a philosophis mutuato, apud quos, ut probat Valesius, *ascetis* virtutis & abstinentiae designabat exercitationem. Namine *ascetarum* continentur etiam monachi, qui tamen ad ascetism addunt regulae professionem & vitam communem.

§. VIII.

§. VIII. Porro christianorum alii sunt iusti, alii peccatores. Iusti innocentiam in baptismo partam delictis non macularunt grauioribus; aut si macularunt quidem, per poenitentiam in Dei gratiam restituti sunt. Ex his iustis vbique diffusis & spiritali vnitate deuinctis spiritalis ecclesia coalescit. August. *lib. VII. de baptis. cap. 51.* Peccatores vero, qui ad ecclesiam spectant, per humanitatem quidem graua peccata admiserunt, parati tamen sunt ad poenitentiam, aut actu eam tolerant. Extra ecclesiam enim sunt rebelles & contumaces peccatores.

CAP. V. T. III.

De ecclesiastica hierarchia.

§. I. N Omine hierarchiae intelligimus ecclesiae ministrorum ordinem, qui episcopis, presbyteris & ministris iure diuino constat. *Trid. ses. XXIII. can. 6.* Et quamuis multi in primis recentiores haeretici vocem hierarchiae, veluti ad pompam saeculi compositam, minus probent, dictumque potius voluissent *hierodiam*, aut *hieroduliam*; tamen nihil mali est eam adhibere vocem, quae spirituales ecclesiae potestatem denotat: a qua loquendi ratione veteres non longe distant (1).

§. II. Sunt episcopi summi sacerdotes, qui apostolis in regenda ecclesia succedunt, & non tantum patres agnunt, verum etiam totius religionis curam habent & inspectionem, a qua inspectione *episcopi* nomen factum est. Presbyteri vero sunt secundi ordinis sacerdotes, qui sub episcopis constituti vi suae potestatis, excepta ordinatione, fere omnes obeunt sacerdotii partes; dictique sunt *presbyteri* ab auctoritate, quasi senes, non aetate, sed moribus

C. 2.

(1) Certe Orig. *hom. XI. in Ierem.* & Chrysost. *de sacerdot. lib. III. cap. 15.* ecclesiae praeposituram ἀρχὴν appellant: item Euseb. *lib. VII. cap. 38.* & idem Chrysost. *loc. cit. cap. 14.* episcopos dicunt ecclesiarum ἀρχοὺς, ut mittam Latinos, quibus episcopi ecclesiae principes & praepositi dicuntur.

ribus & sapientia. Atque hae sunt receptae *episcopi* & *presbyteri* notiones; nam alioquin hae voces ab antiquis confundi solent; sane etiam episcoporum est auctoritas, & inspectio pariter presbyteris competit.

§. III. Iam inter episcopos, vno excepto Romano pontifice, qui iure diuino in vniuersam ecclesiam primatum obtinet, ex diuina institutione nulla est praerogatiua; omnes pari consortio praediti honoris & potestatis missi sunt. Verum iure humano gradus hic hierarchiae faciem induit augustiorem: inter episcopos enim inducti sunt *metropolitae* & *patriarchae*. Metropolitae sunt episcopi ciuitatis in prouincia principis, qui vniuersae prouinciae tenent sollicitudinem: patriarchae vero, qui pluribus prouinciis praesunt. Et vbi potestas ordinis a potestate iurisdictionis veluti distincta haberi coepit, recepti sunt praelati episcopis inferiores, qui episcopalem iurisdictionem sine ordinatione consecuti sunt.)

§. IV. Quamuis autem episcopi, excepto summo pontifice, aequali potestate a Christo missi sint; tamen differentia inter episcopos & presbyteros ex dominica auctoritate instituta est: qua in re olim Aërius & deinceps Albigenes, Waldenses, & tandem Lutherani & Calviniani errarunt, qui omnes tenent, ab ecclesiastica potestate profectam esse distinctionem inter episcopos & presbyteros, vt inter plures pari potestate ecclesiam administrantes, schismatum occasiones tollerentur. Sane inde vsque ab apostolis ecclesiastici scriptores in primis Ignatius Martyr, Clemens Alexandrinus, Origenes & Tertullianus semper vt distinctos episcopos & presbyteros sistunt. Conf. Bingham. lib. II. orig. eccles. cap. 1. & N. Alexander in saec. IV. diff. 44. Et deinde Tertullianus aduers. Marcion. lib. IV. cap. 5. aperte episcopatus facit apostolos institutores, ordo episcoporum ad originem recens, in Ioannem stabit auctorem. Interrupta quoque in multis ecclesiis series episcoporum ab apostolis deriuatur, Petau. lib. I. de ecclesiast. hierarch. cap. 2.; quod plane demonstrat, ordinem episcoporum ex diuina institutione a presbyteris distingui.

§. V. Verum enimvero etsi iure diuino discrimen episcoporum a presbyteris institutum sit; tamen initio praedicationis euangelicae non omnes ecclesiae integram habuisse

huisse videntur hierarchiam episcopis, presbyteris & diaconis constantem. Nempe apostoli & qui ad munus apostolatus initio assumti sunt, in ecclesiis, quas fundabant, plerumque non morabantur, sed, earum cura presbyteris demandata, euangelium praedicaturi, alio transcurrebant, quod Epiphanius haer. LXXV. obseruat. Presbyteri autem isti ecclesiis praepositi excepta ordinatione munia omnia pastoris obibant, & ab inspectione & cura etiam *episcopi* dicebantur. Tale ecclesiae Philippensum regimen videtur fuisse, quo tempore apostolus ad eos litteras dabat: quo factum vt presbyteros Philippenes *episcopos* appellaret, litterasque *episcopis* & *diaconis* inscriberet. Certe ex veteribus Chrysostomus, Theodoretus, Oecumenius & Theophilactus episcopos illos Philippenes meros presbyteros fuisse sentiunt. Sed non diu post communis ecclesiarum per presbyteros administratio sublata est: & hinc constitutus proprie sic dictus episcopus, qui omni ecclesiae etiam ipsis presbyteris praeesset: quod extrema apostolorum aetate in multis ecclesiis ad tollenda schismata factum est.

§. VI. Hic autem rei dignitas postulat, vt Hieronymi verba quaedam expendamus, quibus episcoporum & presbyterorum distinctio non dominicae auctoritati, sed potius ecclesiasticae consuetudini tribui videtur: idque duobus praesertim locis in comment. nempe in cap. I. ad Titum, & ep. LXXXV. ad Euagrium Hieronymus facit. Idem est presbyter, qui & episcopus, sunt verba prioris loci; & antequam diaboli instinctu studia in religione fierent, & diceretur in populis, ego sum Pauli, ego Apollo, ego autem Cephae, communi presbyterorum consilio ecclesiae gubernabantur. Postquam vero unusquisque eos, quos baptizauerat, suos esse putabat, non Christi, in toto orbe decretum est, vt vnus de presbyteris electus superponeretur ceteris, ad quem omnis ecclesiae cura pertineret, vt schismatum semina tollerentur: quam sententiam deinceps auctor confirmat variis scripturarum locis, quibus iidem *episcopi* & *presbyteri* vocantur, & hierarchia veluti episcopis & diaconis constans describitur.

§. VII. Sunt quidem verba ista Hieronymi impeditissima, talia tamen quae possunt cum catholico dogmate

te conciliari. Ante omnia obseruandum, eundem hunc Hieronymum agnoscere discrimen inter episcopum & presbyterum, & quidem ex dominica veritate inductum, quod discrimen in ordinatione positum adserit. *Quid facit excepta ordinatione episcopus, quod presbyter non faciat? cit. ep. LXXXV. ad Euagr.* Deinde Hieronymus exaequat presbyteros episcopis, qui aetate apostolica in plerisque locis ecclesias regebant. At episcopi isti meri videntur fuisse presbyteri, qui episcopali potestate aucti erant, dum apostoli per prouincias discurrerant ad propagandum euangelium. Sane si reapse vnum ex episcopis & presbyteris ordinem faceret, ordinationem non exciperet, & presbyteros potius apostolis, quam episcopis exaequasset. Nec obstat, quod in hac interpretatione presbyteros Hieronymus ipsis presbyteris aequaret: nam episcopi aetate apostolica etsi secundi ordinis sacerdotes, ecclesias in omnibus regebant: in quo differebant a presbyteris quarti saeculi, quando regimen ecclesiae erat penes primi ordinis sacerdotes. Itaque sortem presbyterorum commendaturus Hieronymus prouocat ad ecclesiae gubernationem, quae plerumque penes presbyteros aetate apostolica residebat. Et si addat, consuetudini ecclesiasticae, non dominicae auctoritati deberi, quod episcopi presbyteris sint maiores; id pro ea parte dictum est, quae spectat ecclesiae gubernationem, non vtriusque ordinis intimam naturam, ut constat ex eo, quod Hieronymus aperte presbyteris ordinationem adimat.

§. VIII. Iam ab ea regiminis forma, quae tandem presbyterium in omnibus ecclesiis episcopo ad tollenda schismata fecit obnoxium, manauit regula iuris ecclesiastici, vnum tantum episcopum debere esse in vna ciuitate; nam pluribus constitutis in vna ciuitate episcopis, ecclesia in partes scinderetur. Hinc antiqui omnes scriptores ecclesiastici vnum episcopum cum presbyterio vni ecclesiae semper exhibent praesidentem. Et Nicaeni patres statuerunt, ut episcopi ex catharis, qui ad ecclesiam catholicam reuertebantur, meri sint presbyteri, aut chorepiscopi, ne in vna vrbe duo essent episcopi. Conc. Nicaen. can. VIII. Quod si vnitas ecclesiae postulet, in vna ciuitate duos constitui episcopos, ex indulgentia admit-

ti debet. Theodor. lib. V. cap. 3. Conf. Bingh. lib. II. orig. eccles. cap. 13.

§. IX. Secundus hierarchiae gradus proprie sic dictos complectitur presbyteros seu secundi ordinis sacerdotes; qui in explicandis sui ordinis officiis ab episcopo pendere debent. Conc. Laodic. can. LVII. Atque haec presbyterorum ab episcopo dependentia constituit ecclesiae ordinem & honorem, quo saluo salua pax est, inquit Tertullianus de bapt. cap. XVII. Iure diuino inter presbyteros nulla est praerogatiua; at iure ecclesiastico quidam inter eos gradus instituti sunt, & inde exorti archipresbyteri, parochi, poenitentarii: quibus iure proprio & perpetuo mandata sunt officia, quae ante promiscue ab omnibus presbyteris ex episcopi iussione exercebantur.

§. X. Vltimus hierarchiae gradus continet diaconos, seu tertii ordinis sacerdotes, qui episcopis & presbyteris in regenda ecclesia deseruiunt. Diaconi ab apostolis instituti sunt, iisque instituendis mensarum seruitium & temporalium procuratio dedit occasionem, act. VI. v. 1. seqq.; at vna opera iis commissum sacrum ministerium, quod vniuersa antiquitas testatur. Hinc Cyprianus ait, apostolos sibi constituisse diaconos *episcopatus sui & ecclesiae ministros*. Et errat profecto Salmasius, qui adfirmat, ab apostolis diaconos tantum temporalibus addictos.

§. XI. Ex apostolica institutione diaconorum fors aequalis; at ecclesiae auctoritate vnus inter eos caput extulit, dictus propterea archidiaconus. Quin vbi ecclesia numero fidelium creuit, officia quaedam ex ipso diaconatu excerpta & in alios clericos coniecta minores clericos induxerunt. Varius pro varia ecclesiarum disciplina fuit clericorum minorum numerus, at in ecclesia Latina quinque ordines constituti sunt, hypodiaconi nempe, acolythi, exorcistae, lectores & ostiarii, quamuis temporis lapsu hypodiaconi in maiorem ordinem euaserint. His tandem accesserunt clerici nullo ordine initiati, sed tantum solatonsura & habitu in numerum clericorum relati.

§. XII. Atque haec satis esse possent ad varios clericorum ordines dignoscendos; sed maioris claritatis gratia subiiciamus receptas clericorum partitiones. Ratione officii clerici vel sunt in sacerdotio, vel in ministerio.

Qui sunt in sacerdotio curam animarum habent, quales episcopi & presbyteri: qui sunt in ministerio, episcopis & presbyteris ministrant, quales diaconi & clerici minores. Porro a dignitate spectati clerici vel sunt *maiores* vel *minores*. Maiores, qui *sacri* etiam vocantur, sunt episcopi, presbyteri, diaconi, & ex noua disciplina hypodiaconi: minores acolythi, exorcistae, lectores, ostiarii. Et demum clerici vel sunt *in ordine*, vel *in officio*, conc. Chalced. *can. II*, vel tantum habitu & tonsura in censum clericorum veniunt. Qui sunt in ordine vi suae ordinationis munia obeunt ecclesiastica, veluti episcopi, presbyteri, diaconi, clerici minores, & proprie *clerici* & *ordinari* dicebantur: qui vero erant in officio, sine ordine factum aliquod munus explicabant, & proprie erant in *canone* seu matricula ecclesiae, & *promoueri* dicebantur, quales diaconissae, oeconomi, defensores, paramonarii. Conf. Thomass. *de benef. par. I. lib. 2. cap. 34*. Demum clerici solo habitu & tonsura insignes nec ordine nec officio donantur, sed sollemni habitus clericalis susceptione ad ordines suscipiendos praeparantur.

CAP V T IV.

De externa ecclesiae politia.

§. I. **R**egimen ecclesiasticum variis ecclesiarum speciebus inter se subordinatis coalescit, quae tandem in ecclesiam Romanam, centrum vnitatis, desinunt. Episcopatus enim ecclesiis metropolitanis, hae patriarchalibus, omnes ecclesiae Romanae subsunt. Summis autem ecclesia in hac sua ordinanda politia exemplum a republica. Nempe quum ecclesia in republica nata sit, optimum iudicauit in ordinanda politia & in prima ecclesiarum fundatione, & deinceps in mutationibus publicas formas imitari. Sane imperii ciuitates cum ecclesiis collatae paucis exceptis demonstrant, eminentiores in imperio ciuitates maioribus etiam in ecclesia donari praerogatiuis. Conf. Bingham. *orig. eccles. lib. IX. cap. 1. §. 5. seq.* Porro si aliquae ciuitates crescebant in imperio, etiam cre-

crescebant ecclesiastici honores: & controuersiae de iuribus ecclesiarum ex dignitate ciuitatum dirimebantur, conc. Taurinens. *can. II*. Quae omnia supponunt, ecclesiarum externam politiam ad imperii exemplum fuisse constitutam. Et synodus Chalcedonensis *can. XVII*. aperte statuit, vt si qua ciuitas ab imperatoria auctoritate innouata est, vel deinceps innouata fuerit, ciuiles & publicas formas ecclesiasticarum quoque paroeciarum ordo consequatur.

§. II. Quo tempore coepit christiana religio, imperium Romanum in prouincias diuidebatur, vna excepta Italia, quae in vndecim regiones diuisa erat, Plin. *lib. III. cap. 5*. Prouincia plures complectitur ciuitates ab vna metropoli pendentes. Sub Hadriano etiam ipsa Italia abiit in prouincias. At deinceps tempore Constantini M. pluribus inter se adnexis prouinciis exorta est partitio in dioeceses. Itaque quidquid imperii Romani erat, quarto saltem exeunte saeculo in CXX viginti prouincias tribuebatur, quae vario numero inter se connexae tredecim dioeceses constituebant; quod constat ex *notitia imperii*, qui liber circa tempus Arcadii & Honorii creditur scriptus. Item ab eodem Constantino profecta est imperii diuisio in *Oriente* & *Occidente*, limitesque in Illyrici & Thraciae finibus positi sunt. Conf. Petr. de Marca *lib. I. de C. S. & I. cap. 4*.

§. III. Huic imperii partitioni respondet regimen politicum. Tempore apostolorum & deinceps inter Romanos & Graecos pleraeque ciuitates proprium veluti senatum, qui alias *ordo* & *curia* dicebatur, habebant; eminebatque inter curiales *defensor ciuitatis*, seu *dictator*, qui in ciuitatis territorium ius dixisse videtur. In ciuitatibus prouinciarum principibus superior erat magistratus, qui *proconsul*, *praeses*, aut alio nomine dictus, vniuersam prouinciam regebat. Et sub Constantino M. singulis dioecesium praepositus est adhuc amplior magistratus, qui in omnem dioecesim imperium habebat.

§. IV. Ex hac ciuili politia ecclesiasticam facile cognosces. Etenim in minoribus ciuitatibus, vbi cum senatu defensor ciuitatis aut dictator rem ciuilem procurabat, ecclesia episcopum constituit, qui cum presbyteris rem spiritualem regeret: & in ciuitatibus prouinciarum prin-

principibus, vbi proconsules aut praesides in re ciuili ius dicebant, ecclesia metropolitas posuit, qui rebus ecclesiasticis totius prouinciae praessent; & demum in ciuitatibus dioecesium principibus constituti sunt patriarchae, episcopi nempe, qui totius dioecesis in spiritualibus inspectionem haberent. Ita triplicis generis natae ecclesiae episcopales, metropoliticae & patriarchales, quae inter se connexae & subordinatae erant, non secus ac ciuitates inferiores in imperio a maioribus pendebant.

§. V. Constitutio ista ecclesiarum episcopalium ad ciuilis politiae imitationem facta induxit regulam iuris canonici, qua vetatur in paruis oppidis & villis constitui episcopatus. Conc. Sardic. *can. VI.*, Athanas. *apol. II.* Et decebat quidem tantum in frequentibus ciuitatibus, quae in imperio habebant proprium magistratum, episcopum constitui, ne summum Christi sacerdotium vilesceret. Sed non semper haec regula obtinuit: nam ante & post synodum Sardicensis episcopi in vicis & exiguis oppidis fuerunt. Conf. Bingham. *lib. II. orig. eccles. cap. 12.* Quod si in pago aliquo populus admodum creuerit, in eo episcopum ordinari canones Africani permittunt, Conc. Carthag. *II. can. V.*, nec enim in hac specie vilescit sacerdotium.

§. VI. Porro ex imperii diuisione in Occidentale & Orientale ecclesia in *Occidentalem* & *Orientalem* tributa est. Nomine ecclesiae Occidentalis veniebant ecclesiae ambitu Occidentalis imperii comprehensae, quae octo aut nouem constituiebant dioeceses, *Macedonicam* nempe, *Dacicam*, *Illyricianam*, *Italicam* stricte sic dictam, *praefecturam Romanam*, *Gallicam*, *Hispanicam*, *Britanicam* & *Africanam*. Ecclesia vero Orientalis continebat ecclesias Orientalis imperii, & quinque dioecesium constabat, *Orientali* nempe stricte sic dicta, cuius metropolis erat Antiochia, *Aegyptiaca*, *Africana*, *Pontica* & *Thracica*. Conf. Petr. de Marca *lib. I. de C. S. & I. cap. 4.*

§. VII. Quamuis autem ecclesia ad exemplum ciuilis regiminis externam suam politiam ordinarit; non tamen ita ciuilibus formis se adstrinxit, vt ab iis numquam discederet. Libertatis non necessitatis erat publicas formas imitari. Ita in multis regionibus ecclesiastica politia ciuili non respondet. Et quidem in Occidente mul-

tae

tae erant ciuiles dioeceses, vnus tamen patriarcha: & in Romana praefectura, quae decem constabat prouinciis (1), nulli erant metropolitae praeter Romanum pontificem, qui iure metropolitico simul & patriarchali eas ecclesias regebat. Item in Africa, quae sex constabat prouinciis, sedes metropolitana non ciuitati erat affixa, sed episcopos ordinatione seniores sequebatur, excepta Africa proconsulari, quae Carthagine sedem primatis fixam habebat. Hinc metropolitae Africani *senes* dicebantur, *can. C. cod. Afric. Conf. Dupin. de antiqua eccles. discipl. diss. I. §. 9.* Sed temporis lapsu etiam metropoles Romanae praefecturae, veluti Capua, Regium aliaeque metropolitae acceperunt.

§. VII. Semel ad reipublicae formam expressa ecclesiastica politia, vna cum ciuitatum motibus etiam mutari solebat; statuit namque synodus Chalcedonensis *can. XVII.*, vt si pro reipublicae necessitatibus ab imperatore ciuitatum formae mutantur, *ciuiles & publicas formas ecclesiasticarum quoque parochiarum ordo consequatur*. Hinc ambitiosi episcopi diuisionem prouinciarum ab imperatoribus exorabant, vt ita propriae ecclesiae ad altiorem gradum attollerentur. Verum mutatio ecclesiarum non semper ciuiles mutationes secuta est; siquidem in tot ciuitatum mutationibus indignum visum fuit, mutabilia esse sacerdotia. Innoc. I. *ep. ad Alexandr. Antiochen.* Interim imperio Romano Occidentis euerso, & ex eius ruinis non sine ingenti motu variis exortis regnis, variam fortunam politia ecclesiastica experta est: sortem enim ciuitatum quandoque consecutae sunt ecclesiae, quandoque perseuerarunt immutatae.

§. IX. Quamuis autem secundum antiquas regulas ecclesiastica politia ciuilem consequatur; institutio tamen epi-

(1) Prouinciae, quae componebant Romanam praefecturam, erant *Picenum suburbicarium*, *Campania*, *Tuscia* & *Umbria*, *Apulia* & *Calabria*, *Brutium* & *Lucania*, *Samnium*, *Valeria*, *Sicilia*, *Sardinia*, & *Corsica*. *Calabria* olim erat in regione *Hydruntina*, sed lapsu temporis Calabriae appellatio imperatorum Graecorum ambitione *Brutiis* haesit.

episcopatum & ecclesiasticarum metropoleon semper ad ecclesiam pertinuit. Tantum ciuili politia exemplar praeuit ecclesiae, quibus in locis episcopatus & ecclesiasticas metropoles institueret, aut etiam secundum politiam ciuilem in principis reuerentiam ipse canon erigebat, inquit Christ. Lupus *schol. in can. VII. dict. Greg. VII.* Et hinc mutata per principes ciuili politia, mutationem ecclesiasticam ecclesiae patres inducere solebant; in synodo enim Chalcedonensi ad patriarchatum euasit ecclesia Constantinopolitana, quamuis iam pridem in ordine ciuili Constantinopolis creuisset.

§. X. Iam vero in synodo cuiusque prouinciae episcopatus excitabantur, ita tamen ut eius episcopi consensus accederet, in cuius paroecia ponebatur noua cathedra, *can. LIII. Cod. Afric. Conf. Lupus loc. cit.* At lapsu temporis ius erigendorum episcopatum & ecclesiasticarum metropoleon in Occidente ad Romanum pontificem deuolutum est occasione falsarum decretalium, in quibus adseritur, B. Petrum & Clementem, eius successorem, non solum episcopos; verum etiam metropolitans, archiepiscopos, primates & patriarchas instituisse, *can. II. D. 80. can. I. D. 99.* Quisquis vero sit, qui ecclesias episcopales & alias maiores excitat, sine principis adsensu id facere non debet, quod talis ecclesiarum mutatio ciuilem politiam afficit.

CAP V T V.

De episcopis eorumque officiis.

§. I. **C**hristus seruator noster ecclesiam, quam in terris collegit, non vnus aetatis esse voluit, sed aeternum duraturam promisit. Hinc apostolis dedit suis, ut eam propagarent & ordinarent, & in suimet ipsorum locum alios substituerent. Missi sunt apostoli eadem potestate, qua Christus ipse a patre missus erat, *Ioan. XX. v. 21.* Itaque in apostolatus ministerium apostoli alios adsumserunt, sibi que constituerunt successores: qui non apostoli, sed episcopi modesto nomine dici voluerunt; quam-

quamuis enim apostoli nomen natura sua modestum sit (est enim missus); tamen apostolorum miraculis & sanctitate augustius euasit. Spectauit vero successio ista tantum regimen ecclesiasticum, non ea quae apostolorum propria fuerunt.

§. II. Iam omnis christiani sacerdotii plenitudo in episcopatu continetur. Nempe Christus ipse summus sacerdos est, omni sacerdotii plenitudine auctus: Christus autem apostolos eadem potestate, qua ipse a patre missus erat, misit: & vniuersa apostolorum potestas in episcopos descendit. Hinc Cyprianus *de unit. eccles.* omnibus episcopis idem sacerdotium ex aequo tribuit, *episcopatus vnus est, cuius singuli in solidum partem tenent.* Et antiquior scriptor Ignatius martyr *ep. ad Trallian.* episcopis Christi attribuit personam, reuerentur omnes episcopum, ut Iesum Christum existentem filium patris.

§. III. Plenitudo autem ista sacerdotii recta a Christo, non a Romano pontifice in episcopos descendit. Sunt sane episcopi apostolorum successores; apostoli autem recta a Christo sacerdotium acceperunt. Porro docet Paulus ecclesiae regimen per spiritum sanctum episcopis fuisse demandatum, *act. XX. 28.* Et Cyprianus *ep. LXIII.* scribit, *episcopos ecclesiis dominicis in toto mundo diuina dignatione praepositos.* Et quamuis ex veteribus aliqui adserant, per Petrum ceteris apostolis clauis fuisse transmissas & communicatas, Optat. *lib. VII. contra Parmenian.* Leo M. *serm. III. anniuers. assumpt. suae;* tamen hac doctrina id dicere voluerunt, apostolis datas clauis indiuisa consensione cum capite esse administrandas, ut ecclesia vna monstraretur. Ad rem Augustinus *tract. L. in Ioan.* adfirmat, Petrum, quando clauis accepit, ecclesiam sanctam significasse.

§. IV. Quoniam vero in episcopatu sacerdotii plenitudo continetur; episcopis profecto comperit potestas, qua pro iure suo sacra omnia obeunt munera, & gladium spiritualem exercent. Potestas autem ista spiritualis origine sua nulla locorum & personarum distinctione coeretur. Apostolos in mundum vniuersum ad euangelium annuntiandum Christus misit, *Marc. XVI. v. 15.* Hinc episcopatus vnus est episcoporum multorum concordia vni-

versitate diffusus. Nemo fraternitatem seducat, inquit Cyprianus de unit. eccles., episcopatus unus est, cuius a singulis pars in solidum tenetur.

§. V. Administratio ecclesiae ab episcopis in solidum confusionem inducebat, praesertim quod episcopi in regimen ecclesiae, non in caritatem apostolis successissent. Hinc e re ecclesiastica visum est, singulorum episcoporum potestatem certis finibus coërcere, nec in alienis ecclesiis eos posse sacris operari, nisi ex proprii episcopi auctoritate, quod passim canones apud Gratianum *Caus. IX. q. 2.* inculcant, & patres Tridentini confirmarunt *ses. VI. de ref. cap. 5.* Fines autem, quibus singulorum episcoporum includitur potestas *paroeciae* & *diocesis* nomine in antiquis monumentis designantur (1), quamvis vox *diocesis* saepe integrum plurium provinciarum tractum denoter.

§. VII. Vetantur quidem episcopi in casibus ordinariis ultra paroeciae suae fines spirituales potestatem exercere; at si salus ecclesiae periclitetur, pristinam potestatem induunt episcopi, & ubique evangelizant: quae Cypriani doctrina est *ep. LXVIII. ad Stephan.* Salus ecclesiae est suprema lex ecclesiastica, & necessitate urgente iura humana non adstringunt, quin potius universa ecclesia velut unus episcopatus reputatur. Hinc Athanasius ab exilio redux in diversis civitatibus ad curam suam minime pertinentibus fecit ordinationes, quod tradit So-

crates

(1) Vox paroecia origine sua domorum viciniam significat, immo etiam vicus uni civitati addictos. Hinc & ecclesiae uni episcopo subiectae & episcopatus paroeciae nomine recte denotantur. Quin late accepta voce etiam provinciae & plurium provinciarum tractus antiquis paroeciae dicuntur. Conf. Cangius v. *parochia* in addit. Hinc intelligis *can. XVII. Chalcedonensem*, quo statuitur, ut civiles & publicas formas ecclesiasticarum paroeciarum ordo consequatur. Diocesis est diuisa habitatio seu administratio: hinc regiones & ecclesiae omnes, quae seorsim reguntur, eo nomine venire possunt; etsi usu Graecorum & legum civilium utriusque codicis dioeceses sunt integri provinciarum tractus.

crates *lib. II. cap. 24.*; periculum enim erat, ne ecclesia Ariana perfidia obrueretur.

§. VII. Passim in episcopali potestate ea, quae ordinis sunt a iurisdictione discescunt. Spectat potestas ordinis ea, quae characterem episcopalem requirunt; iurisdic-tio vero stricte sic dicta continet externam ecclesiae potestatem & administrationem. Ignota veteribus fuit distinctio ista, & tum demum audiri coepit, quum confirmatio episcoporum ab ordinatione separata est. Nempe ex nova disciplina episcopus per confirmationem pastor ecclesiae constituitur: atque hinc receptum, posse episcopos confirmatos, etsi non ordinatos, ecclesiam in omnibus administrare, exceptis tantum, quae *ἐπίσκοπος* ab ordinatione derivantur. Conf. *Espen. par. I. tit. 14. cap. 5.* Sed & antiqui interpretes *legem iurisdictionis* & *legem dioecesanam* veluti diuersas proponunt; illius enim nomine intelligunt ordinis & iuris dicundi potestatem; huius vero potestatem in res ecclesiae temporales & iura episcopo debita, qualia *cathedraticum*, *synodaticum*. Quae distinctio ex male intellectis antiquis canonibus inualuit, quod in maioribus institutionibus fuisse explicatum est.

§. IX. Iam officia omnia episcoporum ab ecclesiae cura dimanant, ambituque suo omnes religionis functiones amplectuntur; nulla enim sacri ministerii pars est, quam non continet episcopatus: ceteri ministri episcopi adiutorio esse intelliguntur, vocati potius in partem sollicitudinis, quam in plenitudinem potestatis. Et primum quidem episcoporum officium est verbi Dei praedicatio: christianae enim religionis fundamentum est doctrinae evangelicae professio: & fieri profecto non potest, ut in Christum homines credant, nisi Christus praedicetur. Tam proprium summis sacerdotibus reputarunt apostoli verbi ministerium, ut mensarum seruitium, quo a praedicatione abstraherentur, in diaconos reiecerint: non est aequum nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis, *act. VI. v. 2.* Et hinc factum, ut antiqui patres thronum episcopi doctrinae & doctoris sedem appellarent. Chrysost. *hom. II. in ep. ad Tit.*

§. X. Feliciter per quinque priora saecula episcopi hanc provinciam exornarunt: nec aliud sunt Basilii, Ambrosii,

brofii, Auguftini, Chryfoftomi & aliorum epifcoporum *homiliae, sermones, tractatus*, quam conciones ad populum habitae. Saeculo sexto remiffiores in praedicando epifcopi facti sunt, donec tandem fere conticuerint; praebueruntque silentio cauffam frequentes in Europam barbarorum incurfiones, absentia epifcoporum ab ecclesiis fuis, doctrinae in multis epifcopis defectus, ecclesiarum opulentia, qua epifcopatus veluti dignitas commodis affluens, non onus cenfebatur; & demum mendicantes, qui artem praedicandi sectabantur; & nulli certae ecclesiae addicti, quocumque mittebantur; praedicabant.

§. XI. Interim numquam destitit ecclesia nouis latis canonibus epifcopos ad praedicationis officium renocare. Medijs enim saeculis nulla ferme synodus celebrata est, in qua de concionibus habendis tractatum non sit. Conf. Thomaff. *de benef. par. II. lib. 3. cap. 85.* Sed harum synodorum canones magis praedicationi consuluisse, quam adegisse videntur epifcopos ad praedicandum; statuunt enim, vt epifcopi vel per se, vel per alios conciones instituant (1). Verum Tridentina synodus *ses. XXIV. de ref. cap. 4.* indifferentiam istam fustulit, statuitque, epifcopos per se teneri ad praedicandum, nisi legitimo impedimento vetentur.

§. XII. Quo casu iusta caussa impediat, ne epifcopi conciones habere possint, eorum est seligere, quos ad euangelizandum mittant. Sine venia epifcopi nemo aliquid eorum, quae ad ecclesiam pertinent, potest operari, quae antiqua regula est, conc. Laodicen. *can. LVII.* Et in specie de praedicationibus vetera monumenta, quae subinde presbyteros sistunt praedicantes, semper potestate ab epifcopo facta id factum esse testantur. Porro statuerunt Tridentini patres *ses. XXIV. de ref. cap. 4.*, vt in

ec-

(1) Dignus adnotari videtur canon quidam synodi Lateranensis sub Innocentio III, quo inter cauffas, quibus epifcopi a praedicatione excusantur, recensentur multiplices occupationes, *cap. XV. ex. de offic. ordin.* Non ita fecissent apostoli, qui omnes alias abiecerunt curas, vt praedicationi insisterent.

ecclesia cathedrali, si epifcopi minus per se possint, pro arbitrio, in alijs vero ecclesijs, si parochi impediti sint, praedicatores constituent, impensis tamen eorum, qui eas praestare tenentur, vel solent. Quae regula ita accepta est, vt minime derogaret immemorabili consuetudini seligendi praedicatores per alios ab epifcopis, praesertim quando qui nominant, alunt etiam praedicatores. Fagnan. *ad cap. inter cetera ex. de off. ordin. n. 28.*

§. XIII. Ex regulis quoque Tridentinis vetantur regulares sine venia epifcopi etiam in ecclesijs suorum ordinum praedicationes habere. Regulares vi suorum priuilegiorum, quae tandem de plenitudine potestatis pontificiae obtinuerunt, diu in seipsis aut inuitis epifcopis munia pastoralia & praedicationem exercuerunt. Sed Tridentini patres, quod spectat praedicationem (vt nunc nihil dicam de alijs ministerijs) priuilegia regularium abrogauerunt edito decreto, vt nullus saecularis, siue regularis etiam in ecclesijs suorum ordinum contradicente epifcopo praedicare praesumat. *Trid. loc. cit. (1).*

§. XIV. Proximum epifcoporum officium est sacramentorum administratio. Quo christiani simus, non sufficit in Christum credere, sed insuper sacramenta sunt administranda, vt gratia dari, augeri & deperdita recuperari possit. Hinc epifcoporum, ad quos cura ecclesiae spectat, est sacramenta administrare. Integram hanc prouinciam ferme olim epifcopi per se procurarunt, sed inde postquam feuda ecclesijs accefferunt, & regimen politicum spiritali adnexum est; administratio sacramentorum, quae ab epifcopali caractere non pender, ferme parochis & inferioribus presbyteris cessit. Item epifcoporum est chrisma, oleum sanctum, ecclesias, sacras virgines

Pars I.

D

gines

(1) Hoc decreto abrogatus est alius eiusdem synodi canon, caput nempe II. *ses. 5. de ref.*, quo mittebatur regularibus in ecclesijs suorum ordinum praedicare, modo id facerent de licentia suorum superiorum regularium, & se epifcopis sisterent, & ab iisdem peterent benedictionem. Editus fuit iste canon nondum frequentibus epifcopis, & est ex iis, quos a patribus Tridentinis temporum iniuria extorsit.

gines consecrare, quamvis nonnullas benedictiones etiam presbyteri possint facere.

§. XV. Porro episcoporum est continuas fundere preces, praedicatio enim ab oratione seiuncta nihil quidquam operatur; publicas preces praeire, alios ad orandum inducere, orationum formulas concipere, libros eo spectantes euulgare, publicas preces extra ordinem indicare: item pauperum, viduarum & omnium miserabilium curam specialem habere; bona & redditus ecclesiarum tamquam Deo intuenti procurare; dissidentes christianorum animos in concordiam adducere; quaestiones ecclesiasticas in dioecesi exortas ex sacra scriptura & canonibus decidere, canonum sapienter veniam indulgere, & contra christianos contumaces poenas spirituales irrogare. Sed horum officiorum pleraque suis locis fusius explicantur.

C A P V T VI.

De visitatione dioecesis.

§. I. **I**nter officia episcoporum censetur etiam frequens paroeciarum perlustratio. Nisi medici aegrotos conueniant, aptam morbis non adhibebunt medicinam. Per se autem debent episcopi ecclesias inuisere, nisi ex iusta causa impediuntur, *can. XI. C. 10. q. 1. Trid. sess. XXIV. de ref. cap. 3.* Quando autem episcopi impediuntur, opera presbyterorum, diaconorum, decanorum, aut archidiaconorum paroecias perlustrant, *cit. can. XI., cap. I. ex. de off. archid. (1):* qui omnes visitatores delegata episcopi potestate visitationem perficiebant; at mediis saeculis

(1) *Apud Graecos saeculo quarto clerici περιπαυται circulatores instituti sunt, qui nulli ecclesiae erant addicti, sed omnes circumibant, quod Zonaras obseruat. Abolitis enim in synodo Laodicensi chorepiscopis, & ob continua Arianis certamina episcopis ad inuisendas suas paroecias impeditis; non abs re visum fuit officium περιπαυται institueretur. Sed ecclesia Latina hoc stabile visitatoris officium ignorauit.*

culis negligentia episcoporum vniuersa archidiaconorum, & decanorum potestas euasit ordinaria. Vbi stabat ordinaria ista archidiaconorum & decanorum potestas, eam Tridentini patres *loc. cit.* restrinxerunt; statuerunt enim, ut deinceps ex consensu episcopi notarium adsumant, per seipos tantum ecclesias inuisant, & vnus mensis spatio acta visitationis ad episcopum transmittant.

§. II. Finis autem visitationis ecclesiarum est inductio, seu restitutio sanae doctrinae, morum compositio, totius pastoralis curae explicatio & lapsae disciplinae renovatio: in rem enim ecclesiarum, non episcoporum visitationes instituuntur. Ut vero rectius finis visitationum posset obtineri, cogeantur synodi ex clericis, nobilibus & laicis eius regionis, ubi episcopus residens, de vita clericorum generale plebis testimonium exquirebat, de moribus laicorum interrogabat, & ex optimis viris septem feligebat testes, *synodales* dictos, quos iureiurando oblato de vitiis eius loci propriis & de clericorum siue laicorum officiis sigillatim interrogabat, ut ex Regionis formulis constat. Temporis lapsu synodi non amplius coactae sunt, tantumque episcopi visitantes sine iuramento de omnibus, quae pertinent ad visitationem, inquirunt, *cap. I. §. 4. de censib. in 6.*

§. III. Iam vero pro iure suo episcopi inuisunt personas & res omnes dioecesis, quatenus tamen spectant religionem. Tam late patet visitatio, quam cura pastoralis. Praesertim vero ad clericos, monachos & alias miserabiles personas spectat episcopi visitantis sollicitudo. Quin de monachis statuit synodus Aurelianensis *can. XXIX. C. 18. q. 2., ut non semel, sed saepius in anno episcopi visitent monasteria monachorum.* Nec tantum personae, verum etiam ecclesiae omnes earumque bona episcoporum visitationi subsunt, ut & hospitalia aliaque pia loca. Vtraque enim potestas ecclesiastica & ciuilis curam hospitalium episcopis demandauit, *conc. Chalced. can. VIII., l. XLVI. §. 3. C. de episcop. & clericis.*

§. IV. Haec autem tam late patens episcopi visitantis potestas lapsu temporis multum decreuit, inductae enim sunt de plenitudine pontificiae potestatis monachorum, capitulorum, ecclesiarum, hospitalium, quin singulorum

lorum clericorum ab episcopi potestate exemptiones. Et praeterea multa hospitalia & loca pia, absque episcopi auctoritate fundata sunt, quae episcopis subiecta non censebantur. Sed Tridentini patres multis editis decretis dederunt episcopis, ut tamquam apostolicae sedis delegati visitarent capitula & ecclesias omnes exemptas, itemque clericos exemptos, & monachos extra monasterium degentes, quo casu delinquant. Porro episcopis facta potestas visitandi hospitalia & collegia & confraternitates laicorum (non tamen quae sub regum immediata protectione sunt sine eorum licentia) & pia omnia loca, etiam si eorum cura ad laicos pertineat. *Trid. ses. XXII. de ref. cap. 8.* Sed hoc decretum in plerisque provinciis & in hoc nostro regno admissum non fuit. Ceterum apud nos ex pactis conuentis inter Benedictum XIV & Carolum olim regem nostrum episcopi tantum in spiritualibus possunt inuicere ecclesias, extauritas, capellas, hospitalia & confraternitates per laicos gubernata, *concord. cap. V. art. 1.*

§. V. Pastorali muneri episcopi satis non faciunt, si semel in vita paroeciam suam perlustrant. Inductio sacrae doctrinae & disciplinae iam lapsae emendatio certe vnius visitationis opus non est. Quoties visum fuerat in veteri disciplina paroecias suas episcopi circumibant. Sed iure nouo singulis annis visitatio facienda est, nisi id veteris dioecesis amplitudo, quo casu maior pars quotannis, tota biennio perlustrari debet. *Trid. ses. XXIV. de ref. cap. 3.*

§. VI. Iam episcopis visitantibus paroecias suas debentur alimenta, quae passim *procuracionum* nomine veniunt. Procuracionum origo potius ex iure sacri imperii, quod in vniuersam dioecesim episcopi exercent, quam ab eo iure, quo laborantibus debentur alimenta, repetenda est; inualuerunt enim procuraciones mediis saeculis, quando certos statosque redditus episcopatus habebant, & certi iuris erat, clericos, quibus est ad vitam satis, ex bonis ecclesiasticis viuere non posse (1). Quidquid

vero

(1) Subditi & vasalli in signum subiectionis praestabant prim-

vero huius rei sit, procuraciones debent esse frugales, ut pastores decet animarum. At mediis saeculis visitatorum rapacitate, fastu, gula in immensum excreuerunt; episcopi enim non ut pastores decebat animarum, paroecias circumibant, sed superbo comitatu, secumque canes & aues venatorias deferebant. Tandem his malis obuiam iuerunt Tridentini patres *ses. XXIV. de ref. cap. 3.*, qui modestas & frugales esse decreuerunt procuraciones, nec aliquid aliud etiam sponte oblatum a visitatoribus accipi.

§. VII. Potestas episcopi visitantis spectat praesertim ea quae notoria sunt, nec longo indigent examine: proceditque sine formulis iudiciariis, sed sola summaria cognitione, irrogatque potius correctiones, quam poenas ordinarias. Respuit enim longiores moras & exactam cognitionem visitatio. Inde est, quod exemptio non excludit visitationem, quae magis in corrigendo, quam in iudicando consistit; & decreto synodi Tridentinae *ses. XXIV. de ref. cap. 10.* a correctione in visitatione facta interposita appellatio executionem non suspendit: at hoc decretum apud nos receptum non est (1).

D 3

CA.

principi eiusque ministris & domino feudi iter facientibus hospitium & cibaria, quae mansiones & paratae dicebantur. *Conf. Cang. v. procuratio.* Quum vero sacram potestatem in vniuersam dioecesim episcopi exercerent, & bona ecclesiastica iure quodam feudi, beneficiariis dedissent, exemplo principis & domini feudi, iter agentes per dioecesim, exigere coeperunt procuraciones. *Conf. Boehmer lib. III. iur. eccl. tit. 39. §. 89.* Hinc nata doctrina magis in signum & professionem subiectionis, quam visitationis operam procuraciones deberi.

(1) Ut vero sancta episcoporum visitantium consilia eo melius procederent, olim ministri regii, quos missos dominicos appellabant, comitari solebant episcopos, atque ita armata manu ad pietatem inducebantur, qui episcopi admonitionibus non cedebant, *capitul. reg. Franc. lib. II. cap. 26.*